

je v malo minutah prejezdil tako nad četrtino zidu in zagledal dvajset korakov pred seboj drevo. V temi ni bilo mogoče razločiti, ali je hrast, ali bukev, ali kaj. Ni stalo sicer neposredno tik zidu, a razdalja vendar ni bila tako velika, da bi Petru porušila vse upanje. Pospešil je naporno ježo po raskavem hrbtu zidanega vranca. V par krepkih porivih je bil pred drevesom. Zdaj je videl: akacija, drobnolista in ostrotrnata. Srčno se je spustil na vejo — na trn. Toliko da se ni spustil. Prijel se je niže, obstal na veji, izdrl trn in splezal urno po veji in po deblu na tla. Enkrat se mu je zadrgnil talar — rask! črna cunjica je obvisela na veji, drugo je šlo za gospodarjem.

Peter je stal v gosti seči. Napravil je še petdeset korakov na levo in prišel na cesto pred vhod. Ozrl se je proti gradu in navzdol. Do jutra bo v Cerknem, podnevu pride po stranskih stezah neopažen v Loko in zvečer k ženi, o polnoči odkoraka proti Ljubljani, se prijavi drugi dan stanovanju in —

„Stoj!“

Od leve in desne planeta iz grmovja dva grajska hlapca s puško in vrvmi.

(Dalje prihodnjič.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.¹⁾

Dr. K. Štrekelj.

1. „Es handelt sich“ — „se gre“ ali samo „gre“?

Pred osemnajstimi leti sem skušal v „Ljubljanskem Zvonu“ (XII, 1892, 366 d.) dokazati, ter sem, kakor mislim, tudi res dokazal, da je zveza „se gre“ v pomenu nemškega „es handelt sich“ ali „es geht um etwas“, ki se je nekaj let prej začela širiti bohotno kakor plevel, nekaj čisto novega in neopravičenega v našem jeziku. Izrekel sem mnenje, da se je po nemški frazi „es handelt sich“, kar se govori v pomenu „es gilt etwas, es geht um etwas“, posnel osebnopovračavni zaimek se ter priteknil k slovenskemu „gre“. Petnajst let pozneje je izrekel isto misel p. Stanislav Škrabec (Cvetje XXIV, 2), ki pravi: „Se gre“ je ponarejeno po ljubljanskem „se andla“. Pisatelji so se že pridno začeli izogibati

¹⁾ Po povodu knjižice dr. Jos. Tominška: Antibarbarus. Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja. I. — Ljubljana 1910.

te konstrukcije in so se našli celo kritiki, ki so naravnost svarili pred njo. Pred nedavnim pa ji je vstal zagovornik v gosp. dr. Jos. Tominšek, ki je vendar v svojem „Antibarbaru“ na str. 8. zapisal to modro besedo: „Novotarija, ki bije jezikovnemu ustroju naravnost v obraz, ki ni potrebna, ker ima jezik dovolj drugih pripomočkov, novotarija, ki je morda celo tujega izvora, ta se mora izganjati z vsemi sredstvi.“

Na strani 62. navedenega „Antibarbara“ namreč njegov pisatelj ne verjame, da bi bilo „se gre“ posneto po nemščini. Svoje mnenje opira najbolj na to, da Nemec ne pravi „es geht *sich* um etwas“, ampak le „es geht um etwas“; torej je po njem „se gre“ domača, prav pristno domača roba in domačega kroja! Ta prigovor nič ne velja, ker nihče ni trdil, da je „se gre“ preloga kake nemške fraze *„es geht *sich* um etwas“; to si je gospod zagovornik sam napravil, da bi po nji udarjal. V ta namen je privlekel v podporo „segrekanja“ celo vrsto stvari in konstrukcij, ki niso ž njim v prav nobeni zvezi. Kaj naj neki rečemo k prigovoru: „Če je se v „se gre“ za „es handelt sich“ nemčizem (sic!), potem tudi ne smem reči „spodobi se es gehört sich“, „se odpira es öffnet sich!“ Kdor tako sklepa, sklepa krivo. Ti primeri spadajo vendar na popolnoma drugo plat; pozna li gospod zagovornik glagol spodobiti brez refleksiva, da o drugem ne govorim? In kar se tiče konstrukcije „se odpira es öffnet sich“, misli li res, da slovenščina ne sme opisovati pasiva z refleksivom se? Prav tako malo kakor ta dva primera morejo podpreti Tominškovo mnenje drugi, kar jih še navaja. V zvezah „tako se ne greva“ (das ist gegen die Verabredung), „s teboj se ne grem“, „gremo se slepe miši“, misli zagovornik, da spada se v njih k glagolu greva, grem, gremo. Ne glede na to, da teh zvez nobena ne pomeni „es handelt sich“, v katere slovenski prelogi „gre za“ izraža gre abstraktno razmerje, ima gre v navedenih primerih konkreten pomen; vsi trije stavki so namreč eliptični in se niti ne spada k greva, grem, gremo, ampak k izpuščenemu supinu: metat, pretepat, igrat (tako se ne greva metat, s teboj se ne grem pretepat, gremo se slepe miši igrat). Pa zagovorniku to ni dovolj; sklicuje se celo na češčino: „Bylo pod mrakem in šlo se nám pěkně.“ Toda tudi tukaj je šlo se rabljeno v konkretnem pomenu: „Solnce je bilo zakrito (ali je tako prav preloženo, ne vem, ker ne vem konteksta stavku: „pod mrakem“ je navadno = „když slunce nesvíť“, in ni treba misliti kar na pravi mrak) in lepo smo hodili“; Nemec bi dejal: „Die Sonne

war verdeckt und es ging sich herrlich“; primerjaj nemški: „Des Morgens geht sichs gut“; franc. „il fait bon marcher le matin“; ital. „qui ci si cammina male, es geht sich schlecht hier“; češ. „po této půdě dobře se chodí“, slov. „Kod se gre v Ljubljano?“ Noben teh stavkov nima abstraktnega, ampak vsi le konkretni pomen in vsi so brezosebkovi. Noben tudi nima niti sence takega pomena fraze „es handelt sich“. Naposled zatrjuje gosp. dr. Tominšek, da se ne sme z „es handelt sich“ zamenjavati naš „grem“, češ, da pomenja to „auf dem Spiele stehen“, ter navaja primera „gre ti za denar“ in „gre mi za glavo es geht mir an den Kragen“. Koliko je na tem resnice, o tem se prepriča bravec najlože s tem, da odpre Grimmov „Deutsches Wörterbuch“ 4. I. 2470, kjer najde „es geht ums Leben“ razloženo z „es handelt sich um das Leben, das Leben steht auf dem Spiele“. Nemškega slovarja pisatelji bodo pač znali, kako je tu soditi, in vendar dajejo frazi „es geht um“ isti pomen, kakor ga ima fraza es „handelt sich um“ ali fraza „es steht auf dem Spiele“, ker res ni razločka. Zagovornik Tominšek se je pač vzel do svoje trditve, ker ga je v njegovi teoriji preplašil v Vodnikovem predgovoru k Pesmim za brambovce najdeni primer: „Zdaj grede al za življenje al za smert“, češ, če že Vodnik ni pisal, pred grede zaimka se, bo z mojo trditvijo slaba; zato je bo imel ta Vodnikov stavek pomen „auf dem Spiele stehen“. Toda prosim bravca, naj vendar preloži Vodnikov stavek s to frazo na nemščino! Dobil bo čudno spako: „Jetzt steht entweder das Leben oder der Tod auf dem Spiele!“ Kdo bo tako nemški govoril? Edino prav je: „Jetzt handelt es sich entweder um das Leben oder den Tod“, popolnoma enako Hamletovemu: „To be or not to be, that is the question“, kjer je „the question is“ popolnoma enako nemškemu „es handelt sich“. Torej rabi na navedenem mestu ravno Vodnik gre popolnoma v našem zmislu in to brez se. Morda poreče zagovornik segrekanja: Torej vendar jaz prav pravim, da je „auf dem Spiele stehen“ nekaj drugega kakor „se gre“! Toda moti se; pozabil je namreč, kakor bi biti morali tudi nemški filologi pri frazi „auf dem Spiele stehen“ vsaj v obširnem slovarju kakor Grimmovem namigniti, da se ona nikdar ne veže s slabim, ampak le z dobrim; „nur ein Gut, nicht ein Übel kann auf dem Spiele stehen“. Kdo neki pač bo igral za kaj slabega? Zato nahajamo to frazo le pri besedah, ki zaznamujejo kaj dobrega: Ehre, Heil, Leben, Sieg, Thron, alles = alle Güter itd.; reči se sme potemtakem „der Sieg steht auf dem Spiele“, ne pa „die Niederlage steht auf dem

Spiele“. To je zadnji prigovor, ki ga je Tominšek navel za svoje mnenje. Če očita naposled Pleteršniku, da ni bil tako nepremišljen, da bi bil oba primera (ne „slučaja“, ker to je „Zufall“), namreč primer „es handelt sich“ in primer „es geht“ pomešal, je ta očitek zavrniti že z ozirom na neosnovanost zagovornikovega mnenja in pa z ozirom na to, da so tudi drugi pred Pleteršnikom že pisali „iti za kaj = sich um etwas handeln“.

Kaj je torej obveljalo od vseh Tominšekovih prigovorov? Čisto golo nič! Preden je cenjeni gospod pisatelj spustil v svet ta del svojih opomenj, bi se bil moral poprašati, kdaj je začel nastopati „se gre“, ker le z zgodovinskega stališča se more priti do resnice. Ta konstrukcija se v naši literaturi pač ne da najti pred 1880. letom. Zastonj sem se trudil, da bi jo zasačil kje v starejši literaturi. Ravno Pleteršnikovi primeri bi bili morali podučiti pisatelja o tem, da sam izhaja od napačnega stališča. Našel bi bil tam I. 299 primere že iz Dalmatina: „ob život [mu gre] (ob = za, kakor obtu = zato), iz Ravnikarja: „za glavo mu gre“ (tudi v Miklošičevi VG. IV. 429: „Aman, ki mu gre za glavo“), „ne gre mi za kaka dva goldinarja, es soll mir nicht um ein paar Gulden ankommen = es soll sich mir nicht um ein paar Gulden handeln“; pogledal naj bi bil tudi v Cigaletov slovar: gre za poštenje, za čast, pod „es handelt sich“. Kje je tukaj kak se pred glagolom gre?

Slovenščina pred l. 1880. (približno) torej ne pozna „se gre“. In kar je največje važnosti, ne poznajo refleksivnega zaimka v tej zvezi niti drugi bližnji nam jeziki, kolikor jih izraža frazo „es handelt sich“ z abstraktno rabljenim glagolom za premikanje. Čudovito se namreč naša slovenščina strinja ne samo z italijanščino, francoščino in nemščino, ampak tudi s vsemi zapadnimi slovanskimi jeziki in litavščino. Že pred osemnajstimi leti sem opozoril na to, pa mislim, da ne bo odveč, če stvar ponovim in razmnožim, ker mnogim ni več tisti majhni moj spis pri rokah. Italijan govori: „Ne va della vita, dell' onore, dell' interesse; ce ne va la testa, tu gre za glavo“, — torej brez se. Francoz pravi: „Il y va de toute sa fortune: gre za vso njegovo imovino“ — brez se; tako tudi Nemec: „Es geht um sein Leben“ — brez se. Čeh prša: „O co jde?“ in odgovarja: „Jde o zdraví, o život, o čest, o hlavu; již vam o životy jde“; „o to nejde“; „o hrdlo jim jde“; „jde mu právě o to“; „jde mu netoliko o řemen, ale i celou kůži“; „jde jim o věc“ — vse brez se, in Čeh rabi namesto jíti celo běžeti: „Viděli jsme, že im o život běží“ (Kott I. 640, Miklosich, VG. IV. 429). Poljak govori: „O co vam

idzie?“ „Jak by mu o głowę, o nie wiem co szło“; „Niemcom szło, aby lupy odbili, Litwi zaś, aby ich i sami siebie obronili“; „Wy nie wiecie, a tu o was idzie przecie“ (Słownik warsz. II. 115, št. 21); „Nie tak mi o śmierć idzie jako o sromotę“; „Idzie im o rzecz“ (Miklosich, VG. IV. 429, Subj. Sätze 52) — zopet vse brez se. Gorenjeluziški Srb pravi: „To vo hlovu dže, za glavo gre“ (Miklosich, VG. IV. 429); to wo ničo małe njepóndže „hier wird über nichts kleines hergehen, hier wird es sich um nichts kleines handeln“; „Wo strowość a wo żywjenje dže, es geht um die Gesundheit und das Leben“ (Pfuhl 494, 201) — brez se. Malorus pravi: „Jak by o hołovu jšlo“; „O našuju to skiru [kožo] chodyt“ (Miklosich, VG. IV. 429, Subj. Sätze 52); „O totó meňi jdé, darum geht es mir“ (Želechivskýj I. 325) — brez se, in enako Velikorus: dělo idět o tom, es handelt sich darum“ — zopet brez se. In naposled tudi Litvin ne rabi refleksiva: „Ta pravá eiť ant gyvastiě's ar smerťiěs, es handelt sich hier um Leben oder Tod“ (Kurschat; prim. zgoraj stavek iz Vodnika).

Kaj razvidimo iz tega dovolj obširnega spiska primerov? Da niti eden omenjenih jezikov, kjer se rabi gre v pomenu „es handelt sich um etwas“, ne jemlje k sebi refleksiva in da se naša slovenščina do dobe pred 1880. letom kar najlepše strinja ž njimi. Šele po 1880. letu se je v naš knjižni jezik zasejala konstrukcija „se gre“ in to, kakor vse kaže, iz mestne slovenščine, kjer prihaja v poštev najprej ljubljanska, ki pozna „se andla“ in „se handla“. Refleksiv se v „se gre“ je torej posnet iz „es handelt sich“ (ne iz „es geht sich“, kakor menda nehote misli g. dr. Tominšek). Ko so začeli namreč poleg pravilnega gre govoriti v Ljubljani in morda tudi v drugih ponemčurjenih kranjskih mestih tuji „se andla“ ali „se handla za to“, sta se obe konstrukciji kontaminirali. Kontaminacija nastopa namreč ne samo tako, da vpliva posamezna beseda na drugo posamezno besedo (prim. slov. žemnahti „praznik Marijinega oznanila“ iz nem. ebennacht + siebennacht, lat. senexter iz lat. sinister + dexter), ampak da se mešajo tudi skupine v stavku (prim. Brugmann, Kurze VG. der idg. Sprachen § 947 in § 948). Tako si imamo n. p. razlagati zvezo „z bratom sta šla v Ljubljano“ (er und der Bruder sind nach L. gegangen) iz kontaminacije dveh stavkov, ki sta se prvotno glasila: „z bratom je šel v Lj.“ in „on in brat sta šla v Ljubljano“. In čisto enaka je zveza „se gre“. Razložek tiči med obema samo v tem, da je prva že stara, udomačena, druga pa nova, samo po mestih na-

vadna in takim pisateljem priljubljena, ki žive in občujejo z mestnimi prebivavci.

Smemo li zategadelj, ker smo pokazali, kako je nastala, dati ji hkratu pečat in dovolilo, da naj se svobodno šopiri v našem pismenem jeziku? Ne; mariveč reči moramo s pohvaljenimi Tominškovimi besedami: Novotarija, ki ni potrebna in je celo tujega izvira, se mora izganjati iz knjižnega jezika brez usmiljenja!. Pre-pustimo jo tedaj, ker je šele mlada skaza, ki še ni dobila pri nas domovinstva, z mirno vestjo Žanetu iz Ljubljane ali pa Boltatovemu Pepetu!

Upokojeni rodoljub.

Fran Milčinski.

Ne rečem, če je človek pijan — pijanec, če ga ne posadiš v dim, smrad in šum, se pritoži, da je dolgčas! Toda trezen biti in trezen se voziti v nedeljo zvečer z dolenjskim vlakom proti Ljubljani, je hujše od vic! Ves vlak je pijan, kolikor ga je, še lokomotiva se kaj sumljivo zaletava po postajah.

Ono nedeljo sem imel opravek na Dolenjskem. Naneslo pa je tako, da sem zvečer, namenjen na vlak, trezen prišel na postajo, res trezen, saj pijančevanje je le gnusna razvada, pijača pa je bila tudi bolj slaba.

Vlak je bil kakor potujoča menažerija. Čudni zverinski glasovi so se razlegali iz njega, za potnimi okni so se spenjala in premikala neznana bitja — ali so bili ljudje, ali so bile hijene, se ni dalo ločiti.

Rejeni izprevodnik me je prijazno porinil v voz, češ, le noter v kurnik, da nas bo več.

V vozu je smrdelo in se kadilo, in videlo se ni nič. Iskal sem, kam bi sedel . . . Tačas se premakne vlak in to s takim sunkom, da sem koj našel svoj sedež in sicer na dolgih bedrih kmetskega mladeniča, ki je ležal in smrčal na klopi. Sédel sem s precejšnjo silo, kar mi je bilo jako žal, kajti olikan človek sem in ne ljubim klofut.

Mladenič se je zganil, ne vem, ali je zamrmral ali je zasmrčal, zdramil se pa ni in kazalo je, da ostane mir ohranjam.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

2. Marševati ali marširati?

Mnogo se je že pisalo o glagolih s končnico *-irati*, ki so jo nekateri začeli nadomeščati s končnico *-ovati*. Naposled se je te stvari vnovič doteknil v „Antibarbaru“ na strani 63. in 64. g. dr. Josip Tominšek. On uči, da se moramo glagolov na *-irati* izogibati s vsemi sredstvi: ako imamo za nje domačinke, rabimo te, sicer pa pritikajmo na izvirno (ne le nemško), če le mogoče samostalniško podstavo končnico *-ovati*, češ, ta ni tako smešna, kakor se komu zdi. Samo kjer bi glagol s končnico *-ovati* postal neblagoglasen, ostanimo pri tujem *-irati*. Glavna stvar je torej Tominšku blagoglasnost; saj prvi zahtevi njegovi, da pišimo domače glagole za tuje, se pač še ni nihče in nikoli uprl.

Drugače pak je z zahtevkom, da pišimo končnico *-irati* tedaj, kadar je glagol s končnico *-ovati* neblagoglasen. Gospod Tominšek je naštel nekaj takih „neblagoglasnih“ glagolov. Kaj je blagoglasno, kaj ne, to je in ostane — kakor vsako vprašanje o ukusu — vedno nerešeno vprašanje; jezik sam tudi ne vprašuje po tém. Kar meni ali mojemu narodu doni lepo, to je neblagoglasno morda sosedu: Nemcu njegov P f r o p f ni neprijeten, mi ga kar slišati ne moremo. Toda zakaj naj bi nam isto bilo zdaj blagoglasno, zdaj neblagoglasno, to je pač nedoumno: če je blagoglasno d o k o v a t i „fertig schmieden“, je prav tako blagoglasno d o k o v a t i „docieren“. Da se nam to zadnje vendar upira, zato mora tičati vzrok drugje in ne v blagoglasnosti. Če bi jezik res imel kak glagol p r o m o v o v a t i za promovirati, bi ga bil kajpada že davno premenil v *p r o m o v a t i, toda ne zavoljo blagoglasnosti, ampak da si pri krajša nepotrebno napenjanje govoril; kazal bi s tem prej svojo — lenobo, kakor pa kak poseben občutek za blagoglasnost (filologi imenujejo to prikazen haplogijo).

Blagoglasnost torej nima ob reševanju našega vprašanja prav nič opraviti. Če hočemo določiti, katera omenjenih končnic je pri nas opravičena, moramo pregledati in preskusiti, kako si narod pomaga, kadar prevzame kak glagol iz tujine. Pri tem pa se ne

smemo omejiti na glagole s končnico *-irati*, ampak nam je vpoštevati vse tuje glagole sploh.

O tem je v svojem času, leta 1899., pisal v tržaški „Edinosti“ (števil. 223, 224 in 249) ob pretresavanju Levčevega „Slovenskega pravopisa“ (§§ 444—446) neki gosp. Ivanov in se uprl Levčevemu nauku o glagolih na *-irati*. On uči: Kadar je podstava glagolu romanska, tedaj moramo tuj (nemški) glagol prikrojiti tako, kakor prikraja italijanske glagole istrska čakavščina, za katero je našel D. J. Trnoplesar-Budivoj v „Slovanskem svetu“ (1898, str. 261, 1899, str. 89) pravilo, da nastopa v nji za *-are* naš *-ati*, za *-ere* in *-ire* naš *-iti*, za *-ere* pa *-ati* ali *-iti*. To zadnje pravilo res velja, toda samo za *italijanske* v hrvaščino sprejete glagole; velja pa ne samo v Istri, ampak tudi drugod, kjer je vplivala laščina na slovanščino neposredno. Tako se lahko o resničnosti tega dejstva prepričamo glede Dalmacije, če vzamemo v roke katerega koli dalmatinskega pisatelja, ki piše naroden jezik. Našli bomo le malo izjem, katerih večino pa moremo razložiti drugači. Na videž se na primer upirajo temu pravilu v dobrovniškem narečju: *škrimati*, kar pa moramo razlagati iz *schermare* in ne iz *schermire*; *skomponjat* kaže že po prefiksu, da ni pravi odsev ital. *componere* (*comporre*), kar bi dalo le **komponiti*, iz katerega je tudi res nastalo. Ko je namreč narod napravljal k njemu nedovršnik, ga je naredil tako, da samoglasnika *o* v korenu ni podaljšal, ampak ga pustil nespremenjenega, ker bi bil sicer tujo besedo moral tako premeniti, da bi več ne bila razumljiva; in ko je hotel potem imeti dovršnik, je pozabil na prvotni **komponiti* ter si ga napravil vnovič iz *komponjati* s prefiksom *s*. Enako si moramo razlagati glagole: *mantenjati* iz *mantenere*, *intravenjati* iz *intravenire*, in enako *desponjati* iz *desponiti* (*disporre* = *disponere*). Da je res hotel narod tudi izposojenim glagolom nadeti pomen dovršnosti ali nedovršnosti, vidimo iz primerov, v katerih je bil ital. *s* (iz lat. *ex*) poštevan za slovanski prefiks *s-* (*sb*); prim. *pengjati*, namesto *spengjati* iz *spendere* in *nakogjati* poleg *skogjati* iz *scodere* (*scuotere*): oba ta glagola sta bila prvotno pač sprejeta v obliki *spenditi*, *skoditi* (ta se je še ohranila na Rabu poleg iter. *skâgjat*, prim. Kušar, Rapski dijalekat v Radu 118, 25). Iz te oblike je bil narejen najprej nedovršnik *spengjati*, *skogjati* in iz teh še le, ker sta se ta glagola v tej obliki štela zavoljo začetnega *s-* za dovršna, je bil napravljen nov nedovršnik *pengjati* in **kogjati*, ki ga imamo samo v *nakogjati* (prim. tudi Budmani, Du-

brovački dijalekat v Radu 65, 167). Enako kakor spengjati si moramo razlagati ofengjat in reprenngjat iz *ofenditi (offendere) in *reprenditi (riprendere). Vendar je v dalmatinščini nekaj glagolov, ki se ne strinjajo z danim pravilom. V Dobrovniku se namreč govori za ital. leggere, pingere, fingere, frigere ne morda lejiti (iz legjiti) itd. kakor v istrski čakavščini, ampak legat, (tudi v rezijanščini lajât) pengat, fengat in fengjat, prigat. Nekateri štejejo te oblike za prav stare izposojenke iz romanske dalmatinščine, v kateri se guturala *g* in *k* nista mehčala pred mehkimi vokali; mogoče je, da bi bilo res tako, vendar se meni zdi bolj verjetno, da nam pri teh izposojenih glagolih ni izhajati od nedoločnika (ker bi potem pričakovali vsaj *legiti itd.), ampak od sedanjika v I. sg. in III. pl. in pa iz konjunktiva. To mnenje opiram na to, ker vidim tudi pri glagolih, ki privzemajo v italijanščini infiks *-sc-* (= *sk*), da se v dobrovniškem narečju končujejo na *-eškati*, *-iškati* (prvo je starejše, prim. Meyer-Lübke, Grammatik der rom. Sprachen II. 242), ne pa na *-iti*, oziroma *-šiti*. Primerjaj: bandeškati — bandire bandisco, pateškati — patire patisco, reuškat rebuškat — riuscire riesco (v dobrovniškem glagolu je pomešan ital. sedanjik z ital. nedoločnikom), divertiškat — divertire divertisco, oferiškat — offerire offerisco, spediškat — spedire spedisco, tradiškat — tradire tradisco, apparire apparisco, upariškat (*u* domač prefiks za *ad-*) itd. To so izjeme od Trnoplesarjevega pravila v Dalmaciji. Pravilo velja pa tudi za slovenščino, dasi nima ta, če ne gledamo na rezijansko narečje, toliko laških glagolov kakor dalmatinščina in istrščina. Kakor v teh, je tudi v nji še najbolj zastopana I. (*a-*) konjugacija n. pr.: barantáti — barattare, bendemáti — tržaški vendemare, cavatáti — zavatare, čakaráti — chiacchierare, čenčáti — cianciare (povdarek govori za to, da zadnje tri besede niso od samostalnikov caváta, čakara, čénča), duráti — durare, frmáti — fermare, govrnáti — governare, kontenáti se iz kontentati (ker bi se trije zlogi zaporedoma začenjali z istim soglasnikom) — contentarsi, koštáti — costare, ukordáti se — accordarsi, krepáti — crepare, krgáti — caricare, krnáti — catenare cadenare, lamentáti se — lamentarsi, mencáti — minuzzare, meritáti — meritare, mandáti trte — mandare, pasáti — passare, pečáti se — (im)pacciarsi, pensati — pensare, peštáti — pestare, prováti — provare, štentáti — štentare, štimáti — stimare, štram-

boláti — part. furl. strambalàd it. strampalato, tentáti — tentare, tokáti — toccare, tomboláti — (capi) tombolare in še nekateri drugi. Iz IV. (i-) konjugacije pozna slovenščina faliti (pregrešiti) iz starega fallire, pač ne iz fallëre ali iz današnjega fallare; o partiti pa ni gotovo, ali je ital. partire ali pa domača tvorba iz tujke part, ital. parte (po deliti). Od II., (III.) konjugacije (ëre, ëre) imamo samo komplíti „končati“ — complëre, cómpiere.

Gledé *laških* v naš in hrvaški jezik prevzetih glagolov je torej Trnoplesarjevo pravilo res vtemeljeno v dejstvih; toda zastran tega vendar še ne smemo z g. Ivanovim zahtevati, da je na isto kopito devati tudi glagole, ki so prevzeti iz nemščine, dasi so ti prišli v zadnjo iz romanskih jezikov. Pridobi li jezik s tem, ako rečemo, ta in ta beseda je iz italijanščine in ne iz nemščine? G. Ivanov ni italijanskim izposojenkam zelo nasproten, ljubše so mu od nemških. Meni pa se zdi, da so obojne iste vrednosti in zaslužijo isto „ljubezen“ ali „sovraštvo“. Če si kaj izposodim pri Lahu, je to ravno tako malo moje, kakor če si kaj izposodim pri Švabu: zastran prvih izposojênek ne bo moj jezik čistejši, tudi mi zato ne bo Italijan v narodnem oziru bolj prizanesljiv kakor drugi, ampak oba se bosta bratovski trudila, kako me spravita pódse. S tem, da si izposodim besedo, ne izkazujem dotičnemu narodu še nobenega česčenja; njega to prav nič ne boli, še toliko ne, kakor če komu komar pušča, meni pa je pomagano. Občutljivost je v tem oziru popolnoma neumestna, tako tudi napačna sramežljivost. Smešno je, če hrvaški ali srbski pisatelj išče rajši neznanih turških besed, kakor da bi mu ušla iz peresa laška ali nemška ali celo — domača. Kdo neki more narodu zapovedovati, kje naj si izposodi, česar potrebuje, kdo mu ukazovati, kje in pri kom mora prvič videti tujo stvar in slišati nje ime? In vendar si to domišljajo naši „filologi“, ki uče, kako moraš prikrajati nemške glagole na *-ieren* in kako se izogibati zloga *-ir*! Narod ti izpreminja tujo besedo le v toliko, v kolikor je treba, da jo more rabiti v svojem jeziku, to je, da jo more sklanjati ali spregati; sprva ji pusti navadno celo tujo razvrstitev glasov, katera se šele ščasoma več ali manj vravna po domači. Pri nominih premeni torej narod kvečemu zadnji vokal ali zlog, pri glagolih odvrže končnico tujega nedoločnika ali osebno končnico, več pa si nikakor ne upa, ker bi s tem tujka izgubila preveč svojega lica. Kaj je prvotni sufiks, kaj koren, tega narod ne more vedeti, saj še strokovnjakom to ni vselej jasno! Recimo, da bi res kateri slo-

vanski narod zlog *-ir* v nemških glagolih na *-ieren* štel za nepotrebno končnico in bi jo res izmetal v nemških izposojenih glagolih, ter bi n. p. iz *vacieren* (izgovori po nemški *facirn*) napravil *facovati* ali *facavati*, iz *studieren* pa *študovati* itd., bi li potem ne moral prav tako iz *verzieren* napraviti **frcovati*, *frcevati*? In kaj naj bi napravil iz *irren* (prim. „Zakaj se pa iraš, Nežca ti?“ SNP. I. 211)? Kako naj bi vedel, da *-ier* v zadnji besedi ni isti kakor v prvi, ampak da je del korena? Preprostemu narodu ne moremo vendar podmetati stvari, ki jih ve strokovnjak. Narodu, ali bolje rečeno, tistim njegovim članom, ki izposojajo zanj in znajo dva jezika, š čimer pa še ni rečeno, da so Bog ve kako izšolani, je jasno samo to, da je za nemško nedoločnikovo končnico *en* (staro *an*, *ôn*) postaviti v slovenščini *ati*. S tem je nemški glagol že presajen na naša tla, vsi drugi poskusi so a priori izključeni. Če je torej narod napravil iz *zwifeln* — *cviblati*, iz *tanzen* — *tancati*, iz *kochen* — *kuhati*, iz *pûwen* — *puvati* *povati*, iz *achten* — *ahtati*, iz *zieren* — *cirati*, potem je popolnoma dosledno, da je napravil iz *exercieren* — *eksercirati* ali *šeljcirati*, iz *fallieren* — *falirati*, iz *marschieren* — *marširati*, iz *ministrieren* — *ministrirati*, iz *radieren* — *radirati*, iz *sekieren* — *sekirati*, iz *studieren* — *študirati*, iz *spazieren* — *špacirati* ali *špancirati* itd. itd. Vsaka druga pretvorba je nemogoča, ker narod vendar ne more znati, da je dotični glagol tudi v nemščini izposojen in da je *-ier-* v nemščini sprejet pravzaprav po nepotrebem, ker tudi stari Nemci niso prav vedeli ločiti nedoločnikove končnice od glagolovega debla v starofrancoskih glagolih. Enako sta Srb in Bolgar po grških *s*-aoristih (*-ησα*, *-σα*), v katerih sta največkrat slišala tuji glagol, sprejela z glagoli tudi ta *-isa*, *-sa* in ga nista morda odtrgala: zato pravita *pedepsati* in ne **pedepati* ali *pedevati* (iz *ἐπαίδευσσα*), *kalesam* in ne morda **kalêjem* (od *ἐκάλεσσα*); ta *-sa* sta priteknila pozneje, kakor Nemec tuji *-ier-*, celo domačim glagolom. Enako je tudi Dubrovčan italijanske glagole z infiksom *-sc-* sprejel ž njim vred, ker se mu je ta infiks zdel celovit njih del. Podobno so dalje ogrski Slovenci napravili iz madžarskega *protestálni* „*protestieren*“ svoj *proteštálivati*, iz sillabizálni „*buchstabieren*“ svoj *šilabizálivati* (Zobrisani Slovén 61, 11). Nasproti so, kakor Nemci *frc. -ier*, Škipetarji sprejeli slovansko nedoločnikovo obliko *-iti* v svoj jezik tako, da se *-it* šteje za celovit del glagola: *gostit* „ich bewirte“; današnji Grki pa so zopet kakor Nemci iz francoščine *-ier*, sprejeli iz italijanštine *-are*: ἀρριζάρω

„ich komme an“ iz *arrivare*, *προμαρνῶ* *recommandare*; kar je torej popolnoma na isti stopinji kakor nemški *recommandieren*; dalje je ta ital. *-ire, -are* sprejela tudi škipetarščina kot celovit del glagolov n. pr. *succidirti* „folgte“, *pensarti* „dachte“ itd. — Če so torej Slovenci in drugi Slovani sprejeli nemške glagole na *-ieren* s to končnico, so ravnali popolnoma pravilno; oni še niso šli niti tako daleč kakor Nemci glede svojega *-ieren*, novi Grki glede svojega *-are*, Škipetarji (Albanci) glede svojega *-ar, -ir, -it*, Srbi in Bolgari glede glagolov na *-sati, -isati*. Potemtakem tudi ne gre Slovencem prikrojati glagolov na *-irati* tako, kakor uči dr. Tominšek, pred njim g. Ivanov (in deloma Bežek), da moramo namreč poiskati italijanski (romanski) glagol in ga pretvoriti tako, kakor se pretvarjajo izposojenke iz italijanskega jezika, to je: namesto *fabrificati* moramo po italijanskem *fabbricare* napraviti *fabrikati*; namesto *confiscirati* po *confiscare* pa *konfiskati* in podobno. S tem bi se mnogokrat za nas izgubila že vdomačena in vsem razumljiva oblika, dostikrat pa tudi pomen, ki ni še eo ipso vedno enak italijanskemu, če je romanska beseda prišla k nam po Nemcih. Taka umetna popravila narodovega jezikovnega delovanja so nepotrebna in samo motijo; tujka je narodu umljiva samo v obliki, v kateri jo je on sprejel, ne pa v popravku tega in onega jezikovnega mojstra.

(Konec tega poglavja prihodnjič.)

Janko Glaser :

Pred tovarno.

Tako neizmerno prežalostni
so dnevi pri nas —
a kaj je ljudem, ki tu mimo gredo
v ta mračni čas?

Utrujeni so — in ne vidijo,
kako razsut
neba je večernega dih nocoj
do umazanih rut.

Utrujeni so — in obraze imajo
nizko v tleh:
ukopan na ramena pretežki dan
trdó je kot greh.

Ne vidijo — topo, brez srcá
mimo sopó:
svoje ljubezni več nimajo,
čez tujo gredo ...

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

2. Marševati ali marširati?

(Konec.)

Prav tako malo kakor zdravilo g. Ivanova je priporočati za glagole na *-irati* končnico *-ovati*, zoper katero govori Levec v zgoraj navedenih paragrafih svojega „Pravopisa“ in jo priporočata Bežek in Tominšek. Začeli so jo pri nas namestu *-irati* rabiti, odkar je Stritar v Zvonu leta 1877. (str. 173) izrekel mnenje, da so oblike kakor „korespondirati prave spake“. Naši puristi se niso dolgo pomišljali, hitro so vedeli pravi lek. Videli so namreč, da tudi v Zagrebu ne marajo takih tvoreb in se jih tudi tam ogibljejo, ne sicer po načinu domačih čakavcev, kakor bi pričakovali po Ivanovljem receptu, ampak po zgledu Čehov; nemške glagole na *-ieren* poznajo namreč, če so ti postali res narodova lastnina, tudi Hrvati ali Srbi samo v obliki *-irati*, *-erati*. Zagrebčani pa so se pri tem „zdravljenju“ na sebi zdravih in pravih oblik na *-irati* zagledali v Čehe, kjer se je bil že prej prav tako napovedal boj staremu *-irovati*, ki je bil porezan v *-ovati*. Češki puristi so se pri tem opirali na to, da se je tam poleg *studirovati* iz nem. *studieren* govorilo in pisalo tudi *studovati* in je to bilo starejše. Toda zabili so, da to ni iz nemščine, ampak iz latinščine. Še bolj pa je v tem počenjanju podprla češke jezičarje poljščina, katera ima prav mnogo besed na *-ować*, ki se v nemščini končujejo na *-ieren*. Pa pomislili niso pri tem na to, da niso ti glagoli sprejeti v poljščino iz nemščine, ampak naravnost iz latinščine, italijanščine ali francoščine, in da se torej ne morejo vzporejati naravnost z enakimi češkimi, ki slonijo na nemških. Taki poljski glagoli so n. pr. *se-kować* — *seccare* *sekieren*, *informować* — *informer informieren*, *inkomodować* — *incommodare* *inkommodieren*, *inkwirować* — *inquirere* *inquirieren*, *postulować* — *postulare* — *postulieren* itd. Poleg tega pak ni nikdar zabiti, da imajo v besedah, ki so šle skozi Nemce, tudi Poljaki prav tako *-er*, kakor vsi drugi v poštev prihajajoči Slovani, da se torej tudi poljščina ni otresla „zoprnega“ *-ieren*, ker je prevzela

glagole kakor: *exercerować*, *faszerować* (*faschieren*), *komenderować* (*commandieren*), *maszerować* (*marschieren*), *plejzerować* (*blessieren*), *polerować* (*polieren*), *spacerować* (*spazieren*), *sztafiować* (*ausstaffieren*), *wizerować* (*visieren*) itd. Naši glagoli na *-irati* se glede končnice *-ir* potemtakem prav nič ne ločijo od glagolov, ki so jih iz istega vira, to je od Nemcev, dobili drugi Slovani, kateri tudi niso odvrgli te končnice. Razloček med našim *-irati* in češkim, poljskim, ruskim *-irovati*, *-erować*, *-irovati* tiči samo v končnici *-ati* namesto *-ovati* pri severnih Slovanih. V nji se pak ločimo zdaj tudi pri drugih glagolih, ker spreminjamo mi nemški *-en* v *-ati*, naši severni bratje pa v *-ovati*. Vendar vse kaže, da nekdam tudi pri Čehih in Poljakihi ni bilo tako; tudi oni so nekdam, kakor mi še zdaj, rajši rabili v tem primeru *-ati* kakor *-ovati*; primerjaj *žehnati* — *žegnać*, *viklati* iz *wigelen*, *wiklać* iz *wickeln*, *šupati* — *schuppen*, *šlehati* — *schlagen* *slahen*, *coufati cować* — *zouwen*, *szukać* — *suochen*, *váhati wagać* — *wagôn*, *šilhati* — *schielen* (*schilchen*) itd. Pri nas je končnica *-ati* za nemški *-en* prav navadna, in to pravilo le prav redkoma pretrgano. Ne strinjajo se ž njim ti-le glagoli: *klagovati* (*klangovati*, glede na prim. *štenge*: *stiege*), *varovati*, če sploh smemo ta glagola izvajati naravnost iz *klagen*, *wahren*; nemogoče namreč ni, da je izhajati iz starejšega **klagati*, **varati*, vendar nahajamo *klagovati* že v *Salve regina* iz XV. stol., ker glagologicze nima nič opraviiti z glagolati, kakor je mislil Vondrák, ampak je brati *klagojice*, če ne naravnost *klagujice* (*čehizem*). V nekaterih glagolih imamo za *-ati* končnico *-iti*, toda ta je prav redka: *voščiti* (poleg mlajšega *vůnkšati*) — *wunskôn*, *musiti* in *misiti* se poleg *musati* in *misati* se — *mûzen* (*mutare*) in pa *falíti* „*mangeln*“ — bav. *vâlen* „*fehlen*“, če je to iz nemščine (prim. gori). Enako redki so nemški glagoli s končnico *iti* v češčini in poljščini: *dobiti* „*dürfen*“, *trefiti trafić* — *treffen*, *musiti musieć* — *müezen*; v nekaterih drugih imamo pač denominativne tvorbe, v katerih je samo ime iz nemščine: *cvičiti cwiczyć* od *cvik* — *zwic*, *szpocić* od *szpot* — Spott. Ogromna večina nemških glagolov pa dobiva v slovanščini *-ati*, oziroma *-ovati* za končnico. Zakaj se je češčina in poljščina v poznejšem času odločila za zadnjo obliko, ne morem povedati; vzrok je najbrž sintaktičen. Med takimi glagoli je le malo dovršnikov, pri nas samo: *anati*, *erbat*, *gratati*, *fercerati*, *genjati* (*henjati*) iz *hengen* „*aufhören*“.

ofrati, šenkati, špendati,¹ štrafati, ventati, žegnati. Ogromna večina takih glagolov pa je nedovršnih; pri nas jih pride, kolikor sem jaz našel, na 11 dovršnih nad 120 nedovršnih. Razmerje med dovršnimi in nedovršnimi takimi glagoli vtegne biti v češčini in poljščini še bolj zasukano v prid nedovršnikom. Ker jezik ne pozna iz istega korena podobnih glagolov kake niže vrste, so Čehi in Poljaki nemška glagolska debla, ki niso — če sodimo s slovanskega stališča — imela prefiksov, občutili najbrž za imenska in so zato v tvorbo glagolov izbrali rajši VI. kakor V. vrsto.

Iz navedenega se dá posneti, da dela zoper svojstvo in navado našega jezika, kdor hoče za nemških izposojênek končnico *-irati* vpe-ljati pri nas zdaj *-ovati* in da uči potemtakem Levec zgoraj v navedenih paragrafih prav. Na Čehe se ne moremo sklicevati, ker nimamo mi od tujih glagolov poleg *-irati* nikjer *-irovati* in hkratu *-ovati*, kakor to vidimo v Čehih; zato tudi ne moremo od analogije zahtevati, da naj bi delovala kakor v češčini, ker nima pri nas prave opore za to. Potemtakem je končnica *-ovati* za *-irati* pri navedenih glagolih za nas prav tako tuja kakor *-irati*; razložek je samo v tem, da ta ni usta-novljena umetno in prisiljeno, ampak da jo je narod sprejel z vsem deblom, in pa da so oblike na *-irati* razumljive, oblike na *-ovati* pak nerazumljive. Zato se ni čuditi, da je nepremišljeno pravilo „rabi za *irati* končnico *ovati*“ prav kmalu rodilo sad neprijetnega ukusa, ki ga ni marala živa duša razen tistih, ki so si domišljali, da smejo jeziku ukazovati. Ne samo, da so nastajali po nepotreb-nosti glagoli, v obliki popolnoma enaki že rabljenim glagolom, n. p. ministrovati, kar je lahko „minister biti“ (kakor kraljevati), pa tudi novo prirejeno „ministrirati, pri maši streči“, dokovati „dovršiti kovanje“ in „docirati“, sekovati „secirati“ in „sekirati“ ...: dobivali smo tudi tvorbe, ki so vzbujale neprijetno čustvo vsakemu, komur je zvenéla v ušesih domača slovenska govorica, n. p. preterovati ali preterevati ali preterjevati za preterirati. Jezični mojstri

¹ Ravno z ozirom na končnico *-ati* sklepam, da naš špendati ni iz ital. spendere, ampak iz bav. spenden ‚ausgeben, aufwenden‘. Drugi dovršnik na *-ati* je kaštigati, katerega pa ni z Miklošičem (Et. Wtb.) izvajati iz stgn. cha-stigōn, ampak iz substantiva kaštiga in to iz ital. castiga. Pleteršnik je ta glagol označeval za nedovršnik, kar po moji misli ni, kakor ni štrafati; zato prelaga Jambrešič castigare kot nedovršnik, to je kot sinonim glagola kárati, s kaštigujem. Da bi bil naš kaštigati neposredno iz italijanščine ali latinščine, ni misliti, zategadelj, ker bi bil potem povdarek na *a*, kar pa ni, kakor kaže kraška kletvica bus tã kéštkɛj = Bog (Buh, ne bɛš) te kaštigaj; *k a š t i g á j bi dalo tam *k a š t k ɛ j ali k ɛ š t k ɛ j.

so nas začeli ekserkovati; jarca so nam tranševali, da bi nas pridobili za to medeno slovenščino; grozili so, da bo naša narodnost falovala, če ne pohvalimo njih tiranije in ne maršujemo, kakor nam oni bobnajo, ampak če operujemo zoper njih nepremišljene skoke ter se branimo intabulovati tako spakovanje v svojih knjigah.

Zoper novo končnico *-ovati* namesto *-irati* se je l. 1890. uprl Luka Pintar v Ljubljanskem Zvonu (str. 119 n.) ter pametno predlagal, da nam ni končnice *-irati*, kadar se je za nemško tujko *-ieren* že vkorenila v našem jeziku, nikdar spreminjati v *-ovati*: da torej pišimo eksercirati, dezinficirati, kurirati, aretirati itd., ako sploh rabimo te tujke, ker bi nas narod sicer ne razumel. Po Pintarjevi premišljeni sodbi imamo namestu nemškega glagola na *-ieren* glagol na *-ovati* samo tedaj, kadar smo iz tujine sprejeli dotičnega glagola nominalno podstavo pa si iz nje napravimo po domačih pravilih glagol mi — *sami*. V primer bodi: Poleg tujega kritizirati iz kritisieren si smemo napraviti *svoj* glagol kritikovati, ker smo sprejeli tudi besedo kritik; ne smemo pa za dezinficirati napraviti dezinfikovati, ker nimamo imena *dezinfik m. ali *dezinfika f.; za falirati ne smemo reči falovati ker nimamo nobenega nomina *fal m. ali *fala f.; za eksercirati ne smemo reči ekserkovati, ker nimamo nominalne podstave *ekserk, ali *ekserka. Zoper Pintarjevo modro pravilo se je oglasil V. Bežek in zahteval odločno za vsaki *-ieren* samo *-ovati*: zdelo se mu je nedoumno, zakaj naj bi veljalo pravilo samo za neke glagole; on ne vidi ni najmanjšega vzroka, da si ne bi izposodila slovenščina vselej samo „podstavo“ za tvoritev glagola in si glagol napravila potem sama (Ljublj. Zvon 1891, str. 113). Na videž uči Bežek isto, kar Pintar; pri obeh gre za „podstavo“; toda razložek je v tem, kaj oba razumeta z besedo „podstava“. Pintar razume ž njo ime, ki se v resnici rabi kot samostalna beseda ob času, ko se kak glagol omenjene vrste dela iz njega; Bežek pa razume v tem primeru s „podstavo“ to, kar ostane od nemškega glagola na *-ieren*, če mu odstrižeš to končnico; njega ne briga, se li ostajajoči del res rabi kje kot samostalna beseda ali ne, niti mu ni za to, je li ta okrnek sploh kje dandanes mogoč kot samostalna beseda. Bežkova „podstava“ se torej strinja s tem, kar imenujemo navadno „koren“ besede (kateri kajpada ni treba, da je vedno enozložen; tudi se novi koreni razvijajo še dandanes). Ako pa je Bežkova „podstava“ to kar „koren“, potem je njegov nauk tudi že sojen: koreni se

namreč nikdar ne izposojajo sami zase, ampak samo v celih besedah s temi besedami vred. Če pa si ne more jezik izposoditi korena kot takega, ne more tudi iz njega delati novih tvoreb, ker nima „podstave“, na katero bi obesil sufikse, ki delajo deblo. Glagoli VI. vrste se delajo ali iz imen ali iz glagolov. Iz imen, ki jih ne pozna ne naš ne tuj jezik, ne moremo delati takih glagolov; iz glagolov kake niže vrste pa tudi ne, ker jih ravno tako — ni. Če pa pridenem nečemu, česar ni in kar nič ne pomenja, sufiks *-ovati* nastane samo tvorba, ki prav tako ne pomenja nič, ali da se izrazim matematično, $0 + ovati = ovati$, t. j. sufiks; sufiks za se pa je $0 =$ ničla: to je — ex nihilo fit nihil!

Levčev in Pintarjev nauk o tvorbah z *-irati* je potemtakem popolnoma vpravičen v jeziku. So li te tvorbe „lepe“ ali „grde“, to filologa nič ne briga. Po moji misli so gotovo lepše kakor brez-miselne novotarije. Komur so zoprne, temu sta že Pintar in Levec (tudi Tominšek je za to) dobro svetovala, da naj rabi za nje rajši domače besede, kar je tudi po mojih mislih najbolje, če je to sploh mogoče. Kjer pa se ni moči ogniti tujke, tam naj se pa *-ira* brez strahu: le čvrsto marširaj v boj za narodne pravice; če zadeneš na izdajavca, ne bo škodilo, če ga moralno tudi raztranširaš!

Da je kaka tvorba že prešla narodu v kri, zato imamo najboljši dokaz v tem, da narod začenja sam delati enake tvorbe. Kakor ima Nemec bastardne oblike *schattieren*, *gastieren*, *buchstabieren*... tako so se tudi pri nas že začele pojavljati, ne sicer v glagolih domačega izvira, pač pa v tujkah, in sicer iz italijanščine, kar najbolje priča za to, da so narodu še ljubše od starejših pretvorb, o katerih sem govoril po povodu Trnoplesarjevega pravila zgoraj. Povod so najbrž dali italijanski glagoli na *-ire*. Tako se govori na Goriškem že ne **divertiti*, ampak *divertirat* iz ital. *divertire*; dalje je slišati *škercirat* za *scherzare*, *kompanjirat* za *accompagnare*, *provirat* poleg *provati* (ne *probirat*, kar je iz nemščine), *badirat* za *abbadare* (tudi v hrvaščini: ništa ne badira), *meritirat* za *meretare*, *kontraštirat* za *contrastare* „streiten“ in morda še kateri drugi primeri.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

3. Rajša sem ali rajše sem?

Na strani 64. svojega „Antibarbara“ piše gosp. gimn. ravnatelj dr. Tominšek: „Nekoliko temu (t. j. zvezi ‚Gospica ste dražestni‘¹ podobna je zavoženka: rajša sem lepo oblečena nego sita. Pravilno se reče, rajši (ali rajše) sem oblečena‘. Saj se tudi reče: ‚Sestra je lepše oblečena nego jaz‘, ne pa ‚Sestra je lepša oblečena‘.“

Preden preskusim ta Tominšekov uk, opomnim, da je sklicavanje na stavek ‚sestra je lepše oblečena nego jaz‘ popolnoma neprimerno; saj stoji tudi v stavku ‚rajša sem lepo oblečena nego sita‘ pri deležniku oblečena prislov lepo prav tako, kakor v primerjanem (lepše). Toda tu sploh ne gre za ta prislov, ampak za besedico rajša, čemur ne odgovarja v primerjanem stavku nič sin-

¹ Kar navaja g. pisatelj zoper to rabo, temu seveda nikakor nočem prigovarjati; da bi pa naši pisatelji tako pisali zategadelj, ker se jim zdi „bolj salonsko“, o tem zelo dvojim. Oni se drže te konstrukcije zato, ker jim je prešla v kri iz domačega narečja. Ne govori se namreč tako edino le v poljanski dolini, kakor misli g. Tominšek, ampak tudi drugod; lahko se sme reči, da je tako polovično vikanje navadno po vsem slovenskem Primorju in po Benečanskem. Rezijan n. pr. moli: Žih nana v ý stō tamí žanámi; saludána bódite, krajíca (Baudouin-Loschi, Catech. res. 50, 51). Enako piše že leta 1700 Janez Svetokriški (Sacr. Prompt. IV, 135 d.): Nerpoprei vaš (t. j. gospodične Klare, ki stopa v samostan) nebeški ženin bō obrissal solsse iz vaših očy, kateri(e) ste prelila, kadar ste prossila toku dolgu vzeta bili v' ta sveti klošter; namejsti tesnote kloštra, v' kateri se bote zdaj zaperla, vam bo enu cellu krajlestvu za prebivalše danu, na katerem velikim prebivalši se bote čudila inu s' prerokam Barukam djala; g. Bug bo s takoršno slatkustio vam dušo napolnil, da bote persilena zaupyti; (zupernosti) v njegovi službi bote mogla poterpežljivo prenesti itd. itd. Napačno bi bilo sklepati iz navedenega, da je te neskladnosti kriva tujščina. Ta mariveč ni mogla podreti narurne konstrukcije: ti si dober, ti si dobra; oprijela se je namreč samo za imka in glagola, vse drugo pa je ostalo nespremenjeno, domače. Isto velja tudi o češčini, kjer se govori: vy jste dobrý, vy ste se mýlil, vy ste se sklamala (Hattala, Srovnávací mluvn. 18). Da je tudi vikanje kakor onikanje neslovansko, vidimo iz vzhodnjėslovanskih jezikov, kjer je — poslednje popolnoma — zelo omejeno in prav za prav še le moderno. Tudi to, da stoji celo pri ženskih osebah deležnik in pridevnik v moškem spolu (mati, vi ste boln) kaže na tujstvo tako, kakor onikalna zveza, mati so mi rekl, to je moška oblika v povedku pri osebkih moškega spola.

taktično podobnega. Zato pravim, da je ta primerjava popolnoma nepotrebna.

Pisatelj „Antibarbarov“ imenuje zvezo s pridevnikom rajša zavoženko, ker misli, v kolikor se da posneti iz nejasnega njegovega besedovanja, da bi namestu nje moral stati prislov, ki ga on podaje v obliki rajše in rajši. Pozabil je pri tem, da se glede pridevnika *rad*, ki ga rabimo kakor deležnike na -l edino le v imenovalniku in predikativno (Miklošič, VG. IV. 17), slovanski jeziki strinjajo ne z — nemščino, ampak z latinščino, katera pravi pridevniški ‚lubens feci‘, ne pa kakor Nemec ‚gern tat ich es‘, to je prislovno. Za prvo primerjalno stopinjo velja to v vseh slovanskih jezikih: slov. sestra rada bere; srb.-hrv. ona je rada za njega počí; bolg. ali si rada, devojčja, večeró da dojdám? rada sumó, rada, junače; č. ráda piješ, ráda jíš, ráda si pěkně chodíš; p. nie rada koza na targ, ale musi; staror. radi byša Slověni, jako slyšiša vi-ličija Božja svojim jazykom (Pov. vr. I. = Nestor), novor. čém bogaty, tēm i rady; malor. čym chata bohata, tym i rada, rada Hanna za pana, to pan ne bere. Na prvi primerjalni stopinji torej vidimo povsod, da se rabi *rad* pridevniški in se v spolu in številu sklada z osebkom. Edina lužiška srbščina se je nekoliko oddaljšala od te prvotne rabe, ker pripušča za rad, rada, rado tudi že samo rad (pač po nemškem vplivu), zlasti pa rady (kar se šteje za instr. plur., najbrž napačno, morda je le nom. plur.; saj se prvotno *rad* ni sklanjal, torej ne more biti instrumental), in to za vse spole in števila; tam je torej tudi že v pozitivu začel prislov izpodrivati pridevnik, n. p. rady sym ke mši khodžila, rady sym pačerje spē-wała, rady sym khudym dawała, poleg tega pa tudi njerad sy ke mši khodžila. Toda tudi lužiški Srbi govore še vedno prav po slovanski: Haj, na lubu Serbowstwo dopomnjam tak rada so, z njebja swětlom rada khodžu (Liebsch, Syntax 78 d., Pfuhl, Wtb. 577).

Kakor za prvo primerjalno stopinjo, velja ta konstrukcija tudi za drugo in tretjo (komparativ in superlativ). Pridevniška raba je kajpada pozneje tukaj nekoliko omejena; v ruščini (véliki in mali) že zato, ker tam sploh služi za komparativ le prislov, po obliki enak staremu komparativu srednjega edninskega imenovalnika. Enako ne prihaja tu v poštev bolgarščina s svojim posebnim komparativom, ki je samo s sufiksom *po* podaljšani pozitiv (pó-rad). V ostalih slovanskih jezikih pa vidimo, da se je pridevniška natura besede *rad* ohranila v komparativu najbolj v zvezi z glagolom biti (byti), kjer je z osebkom ože spojena, menj pa tedaj, kadar so povedek

v stavku drugačni glagoli (prim. Kott, Český slovník s. v. *rád*). Tako beremo v srbsčini ali hrvaščini: Ja bih rad i j, da si ti slijepa e si mi tako prelijepa; rad i j a sam bez jednoga sina no bez moje ruke; upita jih (djevojke), bi li se udale i za koga bi koja najrad i j a. Toda poleg takih zvez nahajamo tudi že prislov: Da bi on rad i j e i lakše učinio..., Da, prislov se je začel širiti celo v pozitiv: rado ide Srbin u vojnike itd., kjer so gotovo vplivale zveze, v katerih je prislov upravičen, prav tako kakor v: kako si, da si mi zdravo i veselo, to je v zvezah, ki so se pač šele kesno razvile. Tudi o češčini velja isto glede komparativa, kar izrečno poudarja v svoji slovnici Gebauer (III. 1. str. 303, 304, 308—9); toda stara češčina nam kaže, da je nekaj bilo drugači: „Kakor imamo zdaj v pozitivu nominativne oblike m. *rád*, f. *ráda*, n. *rádo*, pl. m. *rádi*, tako je bilo v stari češčini tudi v komparativu: sg. m. *radějí*, f. *radější*, n. *radějše*, pl. *radějše*“, h čemur našteva Gebauer obilico primerov iz starih spomenikov. Že zgodaj pa nahajamo tudi primere, ko se je na mestu pričakovanega atributivnega nominativa pojavila kaka druga oblika, potisnjena v prisloven pomen, tako zlasti: *radějí*, *radějé*, *radější*, *radši*, *radči*, *radějše*, *radše*, *radče*, *radš*, *rač*. Poljščina pozna le redko rabljeni prislov *radziej* in *raczej*. Lužiška srbsčina, sicer tudi v pozitivu najbolj oddaljena od prvotne slovanščine, ima poleg prislova *radšo*, najradšo vendar še tudi pridevniški *radši*, torej poleg „Do Džežnikec chcemy radšo hić“ tudi po starem „Radši ja wolu wumrjeću“ (Liebsch, l. c.).

Slovenščina pozna te le oblike: za moški edninski in množinski imenovalnik *raji*, *rajši*, za ženski *raji*, *rajši*, za srednji *raje*, *rajše*, *rajši*, *raji*, za prislov pa *raj*, *raje*, *rajše*, *raji*, *rajši*. Prislov *raj*, rabljen na vzhodu, posebno med Prekmurci, pač ni iz *raji*, kakor misli Valjavec, zapeljan po gorenjskem *ráj* (Komparativ 5), ampak bo okrnjen iz *raje*, kakor mnogo drugih komparativnih prislovov: *bolj*, *brž*, *več*, *menj*, *pač* itd. Ker ima pri nas prislov največ oblik in med njimi take, ki rabijo tudi moškemu in srednjemu pridevniku v vseh številih, moremo za gotovo sklepati, da se rabi *rajši* pridevniški in ne prislovno, samo in edino tedaj, kadar nahajamo v dotičnem pisatelju za srednji spol ali prislov oblike *raj* ali *raje*, *rajše*. Tako piše Šerf, čegar jezik je že skoraj čista prekmurščina: *Rajši* manjživajo; te se še pa *rajši* moremo v njegovo ravnanje podati; sv. Avguštin pravi, da bi *rajši* v pekli brez greha, kak v nebesah z enim samim grehom bil; človek se *rajši* hudega no lagodnega drži... Prislovno pa rabi Šerf le *raj*:

pomaga bliznemi raj no gostej; mala deca je raj rdečimi jaboki... In če piše Kūzmics prav tako za prislov *raj* in *rajše*, smemo o prekmurščini reči, da še loči pridevnik od prislova. Isto velja za kajkavščino, kjer beremo poleg pridevniškega *rajši* tudi adv. *rajše*. Pa tudi o drugih Slovencih smemo sklepati isto, samo da je tam razločanje med pridevnikom in prislovom onemogočeno, ker se je prvotni feminin *rajši*, podpiran po enako se glaseči, zloženi obliki maskulinovi, razširil tako mogočno, da je začel lahko zastopati vse druge oblike, kakor se na zapadu sploh godi v drugi primerjalni stopinji. Če pa smemo v naši knjižni slovenščini, ki sloni na dolenjskem narečju, nadomeščati dandanašnji po vplivu vzhodne slovenščine fem. lepši z lepša — in zoper to ne bo imel zlasti g. Tominšek pravega prigovora — potem smemo pač tudi *rajši*, kadar se nanaša na ženski osebek, nadomeščati z *rajša*. Da je tako prav in v redu, so spoznali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je začela ta prememba zvrševati, naši najboljši pisatelji, ki so imeli še čut za pravilno (to je pridevniško) rabo besede *rad* v komparativu ter so jo skladali s spolom danega osebk. Tako je Levstik premenil Prešernovo (str. 15): „*Rajši* koj mi daj slovo“ v „*Rajša* koj mi daj slovo“ (enako tudi Aškerc), ter je poleg premnogih *rajši* pri osebk. v edninskem in množinskem moškem spolu (Prepeval bodem *rajši* I. 15, Zasajam *rajši* trsje I. 15, Mi *rajši* zapojemo I. 149, In bi *rajši* (ljudje) list jemali II. 307) in poleg ženskega *rajše* v pluralu (Domu se (ženske) naj *rajše* držite I. 38) pel tudi sam v svojih pesmih *rajša*: Ak' njim beseda *rajša* bi služila, Desetkrat lepša bi njih pesem bila (Zbr. sp. I. 215). Enako piše Stritar (Pesmi 125 = Zbr. sp. I. 69): Ne spušča se pesem moja v oblake, A tudi ne v mlake. Po polju cvetočem naj *rajša* hodi, Zahaja pa tudi v temno hosto. — Da se na vzhodu ne nahaja oblika *rajša*, to se mi zdi le slučaj, ki si ga lahko razložimo. Oblika *rajši* kaže namreč, ker je beseda, ki se ne sklanja, tudi na vzhodu staro žensko obliko **raždōši* tako rekoč okamenelo. Če torej tudi v ženskem spolu pišemo *rajši*, je to za nas vendar le samo pridevnik, nikar prislov. Zategadelj se mi popravek Tominškov „*Rajše* sem lepo oblečena nego *sita*“ zdi nepotreben in neumesten, in če bi Srb ali Hrvat tukaj ne rabil svojega voljeti (voljela bih, da sam lijepo obučena), bi pač kakor mi rekel: *radija* bih da sam in ne *radje* bih, kakor pravi tudi: *Radij* bih te ubiti, no se posvetiti. (Vuk, Poslovice).

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

Pisatelj „Antibarbarov“ se je na strani 63. doteknil tudi rabe veznikov *ko* in *kot* s temi besedami: „Bojim se ga *ko* živega vraga“ pomeni „tako se ga bojim, kakor bi bil živ vrag“. „Bojim se ga *kot* živega vraga“ pomeni „bojim se ga, ker je živ vrag“. Pomniti je torej: *kot ni nikoli primerjalni veznik, ampak le istoveti.*“ — Skoraj ob istem času, kakor Tominšek, se je bavil z veznikom *kot* g. M. A. Ternovec na str. 61. svoje knjižice „Venec povesti“, kjer piše: „Besedice *kot* za nemški ‚als‘ in ‚wie‘, ital. ‚come, in qualità‘ ni v ti knjižici, ker je nisem zasledil ne v govorici priprostega našega narodca, ne v drugem slovanskem jeziku.“

Preden presodimo mnenje Tominškovo, moramo obravnati trditev Ternovčevo, ker je širša in se ž njeno obveljavo zruši Tominškov nauk sam ob sebi, če bi za to ne bilo drugih razlogov.

Ternovčeva trditev ni izrečena v naši literaturi na rečenem mestu prvič. Z enako odločnostjo, kakor ta pisatelj, je zoper to besedo nastopil že pred enajstimi leti g. Milivoj Ivanov v „Edinosti“ leta 1899. šte. 244, kjer uči tako-le:

„Slovenski narod sploh ne pozna in nikdar ne rabi besede *kot* v pomenu švabskega ‚als, wie‘, da, niti v primerjalnih slučajih ne, kajti v teh slučajih govori narod kakor ali ko in ne drugače. Hoté ga izvajati iz *koti* — kakoti, ali to je vse prisiljeno in proti vsem pravilom slovenskega glasoslovja, saj ni razloga, da bi baš besedi kakoti spreda in zada zloge tako nenaravno odsekavali in potem oni odseček —kot neprekosljivim izrazom rabili; nego v sitni zadregi je bil oni pisatelj, ki je prvi ta *kot* uvel, kako bi svoj als slovenski povedal, — *izmislil* si je in nam vrnil ta povsem neopravičen *kot*, seda pa *kotkajo*, da je groza. Sloven pa tudi besede *koti* ne pozna, nego govori: Jasno ko ribje oko, belo ko sneg; jaz, tvoj prijatelj, ti tako svetujem —, rodil se je siromak, umrl je bogataš —, okrajni ured in sod (das bezirksamt als gericht), viši deželni in prizovni sod (das oberlandes-als berufungsgericht) . . . Tudi v vseh drugih Slovanih *nikjer* ne nahajaš besede *kot* za rečeni pomen nam toliko vsiljevani, — in pa če bi bila vsaj *blagglasna* besedica, ali tudi to ni, ostane *gerda spaka* čisto nepotrebna, tore ogibaj se je. — Vse kaj drugega je štajerski *kakti*, pametno skrajšan iz *kako-ti* in ga štajerski Sloven tako rabi za pomen švabskega *wie*, nikdar pa ne za švabski *als*, n. pr. Predajam ti, moj sin, vso last! delaj, gospodari *kakti* (!) drago, ali glej, da ne razsipaš imenja. V tem pomenu se nahaja tudi v Miklošičevih spisih.“

Ivanovljemu mnenju sem se glede nekaterih nazorov — saj vse ni napačno — uprl v nekem, v „Slovincu“ natisnjenem in malo poznanem spisu „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“, ki ga v posebnem natisku zapiram že leta in leta, pa ga hočem naposled vendar, četudi nedokončanega izpustiti v svet, ker pojasnjuje nekatero dvojbeno vprašanje in zavrača nekatero napačno mnenje, ki se ponavlja dan za dnem in moti pisavce in bralce.

Ternovec torej izjavlja, da ni mogel zaslediti besedice *kot* ni v našem, ni v katerem koli slovanskem jeziku, Ivanov pa zatrjuje kar naravnost, da si jo je izmislil kak naš pisatelj, kateri je hotel imeti nadomestek za nemški „als“. Te trditve so, kakor sem v rečenem spisu dokazal, neosnovane in premalo premišljene. Če se v tem ali drugem kotu naše domovine ne govori ta ali druga beseda, se iz tega še ne sme sklepati, da je tudi drugod ne poznajo ali da je ne pozna nihče. In to delata imenovana gospoda. Da si besedice *kot* ni izmislil noben naših pisateljev, ampak da so jo tisti, ki so jo začeli rabiti, poznali iz narodne govorice, ter jo zategadelj narod res rabi, dasi ne povsod, za to imamo več dokazov. Nahajamo jo na primer v vzhodni gorenjščini. V narodnih pesmih, ki jih je zapisal M. Valjavec, imajo ravno redakcije, katerih jezik se kolikor moči približuje narodni govorici, ta *kot* v obliki *kət*: *Kət bə tōja mati biwa* (SNP. I. 109 b. 5); *Kət bə vmadə déte jmewa* (I. 109, 26, 29); Pa v ječi drugiga nič ni *Kət* same bele štir kosti (I. 286, 23, 29); De se bom rzjokow čez njo *Kət* dete čes sojo mater (I. 409, b. 10, 14); Ker so huj žene *kət* možje (I. 530, 14). To ima tudi M. Ravnikar — Poženčan: Ko so hujši žene *kot* možje (I. 531, 14). Enako: Ta vabvák nč drugga na pomén' *Kət* vajškó (IV. 7176, zapisal v Ihanu Ant. Breznik) itd. Za Tuhinjsko nam izpričuje rabo besedice *kot* izrečno p. Ladislav Hrovat v Slov. Glasniku 1866, 221: Štefek je dober človek, pošten mož, *k't* župan pa je mevža; Danes so v pridigi pravili same istorije, *k't* od Suzane, od Davida, od egipčevskega Jožefa itd. Dalje nahajamo ta veznik tudi v Belih Kranjcih, n. pr. v Suhorju: *Kot* sem verval siromak jest (SNP. I. 122, 39); v Kloštru: In ogenj tako pogasi, *Kot* da nikoli ne gori (SNP. I. 615, 47); v Marindolu: Takva bi ti med vilami bila, *Kot* je moja snaha med snahami (Šašelj, Bisernice II. 20); Pa jo deni u svojo komoru, Jutri ne bo, *kot* je utrgana, Ne bo ljuba, *kot* je dopeljana (Bisernice II. 21); v Pribincih: Oglej se ti na me, *Kot* se Jezos na te (Bis. II. 35) itd. itd. Enako pa moremo slišati *kot* v središču Slovenije in okolici; gospoda, ki ga negirata, nista bila najbrž nikoli

v Ljubljani ali pa sta poslušala tam odlično nemščino. Ker nimamo iz navedenih krajev v prejšnjih dobah pisateljev, je prišel kot kajpada razmeroma kesno v našo knjigo. V obliki *ked* ga ima v slovnici 124 Pohlin: *oshtarij je vezh ked zirquâ*, 231: imenje te *zhędnoste njem bulshi* dojde, *ked wogatstvu inu nuznejshi rata*, *ked gospóski ftan*. Ta in oni se mi bo rogal, da se sklicujem na Pohlina; takemu lahko vržem v brk moža, čegar slovnica spada med naše najboljše, Metelka, v katerem najde: Je jasno *kòt ribje okó*, mara *zá te kòt za lanskó snég*, *imá večji oči kòt želodéc*, jih je *póršlo kòt listja in trave*, se *vlačó kòt mógla* 273; *gladók kòt dobrova skorja* 274, *jajce več kòt puta vé* 275; *boljšó je dórži ga kòt lovi ga* 277 itd. Veznik *kot* je potemtakem slovenščini dobro znan, dasi ne povsod; do veljave ga je pač najbolj spravil Metelko in njegovi učenci. Toda gospoda Ivanov in Ternovec porečeta morda: *kót* ni *koti* ampak *kaj drugega*. *Kaj neki?* Če dobivamo iz *boljè* po Gorenjskem in drugod *bólj* (*bèlj*) (prim. glede naglasa *ble* pri Janezu Svetokriškem) in če v zloženkah z *-že* (*blago-že*, *blazě-že*) po odpadu končnega samoglasnika oslabeva pred *-ž* (*-r*) stoječi samoglasnik v polglasnik ter izpada, kjer to dopušča izgovor (*blagr*, *blazr*, kar da potem zopet *blagór*, *blazór* [*blózór*]), zakaj bi iz *koti* ne smelo nastati *kót*?

Pa ne samo Slovencem, ampak tudi nekim drugim Slovanom je znan *kot* prav dobro. Že to, da rabijo ta veznik Beli Kranjci, nam namiguje, da pogledjmo, kako je s to stvarjo v Hrvatih. Ker dandanes hrvaški ali srbski književni jezik ne pozna te besedice, sta Ivanov in Ternovec brž mislila, da je tam sploh ni. Toda stvar je povsem drugačna. Rabijo namreč *kot* že dalmatinski pisatelji, med njimi njih prvak Marko Marulić (rojen 1450: *Kot rika ne staje vrime brzo tekuć* 223) in pa P. Zoranić (rojen 1508: *Ki god mladi ne ljubi, Jest kot prez voća dubi* 58). Tudi današnji čakavci ga poznajo, kar razvidiš iz narodnih pesmi iz Istre, ki jih je izdalo vredništvo „Naše Sloge“ v Trstu: *Svekrvica kot mila majčice* (1. 33); *Znutri je moj dragi kot jedna jelvica* (2. 88); to ti potrdita tudi D. Nemanic (Čakavisch-kroatische Studien III., Sitzungsber. d. Wiener Ak., ph.-hist. Kl. CVIII. 225: „*kòt* oder *kòti* velut“) in Strohal (Osobine današnjega stativskega narječja, Izvješće k. realne gimn. v Rakovcu 1889, str. 35: „*kot*, *koť* lat. ut: i iz njega je prosila *koti* jedna golubica; koja je iste slike *koti* i *vi*; koja je tila ovako *lipe* dvoje *ditce* utopit *koť* sam ja i moja sestra). Od drugih starejših pisateljev hrvaških rabita besedo tudi P. P. Vitezović (Oddilj. si-

getska 4: Od pušak grmilo, kot da nebo pada; 18 Vidiš da kot mravi od svih stran nastoje turski na nas lavi; 36 Ki si vaši vazdar branil susedstvo kot dom svoj) in M. Kuhačević (Kad vaši kot lavi na grad navališe 140). Dalje je znan ta veznik kajkavcem: Ki so vsi vu nečistoče kot svinje ukaljani (Habdelič, Prvi otca našega Adama greh 22); puni grehov kot šipek koščic (Fuček, Historije 128), ali ne kot prvo (id. 374). Poznajo jo dalje ogrski Hrvatje, kar je razvideti iz Kurelčevih „Jačkih“: Črne oči kot trnjula 5; Bela lica kot mandulja 5; Ja ti kupim lipu kapu, kot ju imam sam 11; Neg se ženi, mili, s kraljevoga dvora, A ja ću se roža, kot (ko = kadar) se budem mogla 96 itd. Brez števila primerov za *kot* v jeziku ogrskih Hrvatov nahajam v knjižici „Kerstjanszko-katolicsanski kalendar na léto 1865 po nar. Kriszt. Od Jure Horvatha, kiscecskoga ucsitelja izdan. Sapróni 1864. Stamped kod A. Reicharda“: kot to na steni viseča tabla kazaše 17, letil je kot ptica 17, Ali kot so oni na svojih dušicah jednako blagoslovni ravni i bogati bili, tako nejednako... 17, Ali kot je sada, taka još nij bila 22, 'nako š-njim baratje kot i vsakim drugim človikom 23, merzlo, kot da bi si ča zakrivili bili 24, ako ti kot njegova žena na njegov stan projdeš 26, ću ga ljubiti kot sam ga i dosle 27 itd. itd.

Iz dozdanjega pregleda se lahko vsakdo prepriča, da besedice *kot* ne poznamo samo Slovenci, ampak tudi drugi Slovani, zlasti nam tako bližnji naši bratje Hrvatje in da si je torej ni „iz mezinca izmuzgal“ nobeden naš pisatelj, da govorim v jeziku Ivanovljem. Hrvaška oblika *koti* je celo vredna, da si je zastran etimologije našega *kot* še posebej zapomnimo. Pa ne samo to! Hrvatje poznajo še drugo obliko tega veznika v istem pomenu. Nemanić je na zgoraj navedenem mestu zabeležil tudi „*kod* oder *kodi* velut“ in obliko *kodi* rabi tudi čakavec Mikuličić v Pripovedkah: Leži kodi mrtav 6; lip kodi sunce 8; več su se sini kodi vuki pojili 18; muž se učini, kodi da j zaspal 66; ki će hoditi po kopnu kodi po moru 75 (glej akad. Rječnik in Maretić, Veznici u slovenskijem jezicima Rad 91, 26). Obliko *kod* pozna tudi kajkavec Fuček poleg *kot* (glej zgoraj): on sud je tak strašen kod bude on občinski 132, živel je kod da bi nigdar ne moral vumreti. Enako ima zgoraj omenjeni ogrsko-hrvaški koledar Horvathov poleg *kot* nekaterikrat tudi *kod*: kod mu je sluga naročil bil, je opravil svoju opravu 22; kod prošnje, kod se to samo od sebe razume, je svoje bogatstvo najper donašal 25; ona kod kaštigajući angel ovde va lozi pred njim stoji 34; zezate, kod dab' koleno bilo vam zaverto 43 itd. Edino

obliko *kod* rabi troje, v ogrski hrvaščini pisanih v Mnihovu (menda l. 1894) pri Seyfriedu natisnjenih pobožnih knjižic: „Pilj blažene divice Marije“, „Žitak i smrt blaženoga mučenika Ivan Gabriel — Perboara“ in „Dva dari Jezušā ter Marije“. Maretić misli v razpravi „Veznici u slovenskijem jezicima“, da je čakavski *kodi*, *kod* postalo iz *kudi*, *kud*, in to po vplivu veznika *koti*, *kot*. Ta razlaga ne bo prava, ker veznika *kudi* v pomenu „als, wie“ ne pozna noben slovanski jezik. Čakavščina, kajkavščina in sploh hrvaščina spada k jezikom, ki so predlog *ot* premenili v *od* deloma po analogiji drugih predlogov, ki se končujejo na *d*, nekaj pa tudi vsled sandhi-pravila, po katerem se je moral *t* pred zvenečimi soglasniki spremeniti v *d*. Ta dvojna sila je spodrinila samostalni *ot* popolnoma. Kar pa se je zgodilo s predlogom *ot*, to se je ali se že godi vsled sandhi-pravila tudi z veznikom *kot*, ki se je pred zvenečimi začetnimi samoglasniki nastopne besede moral premeniti v *kod*; iz *kod* je bil potem *d* namesto *t*-ja prenesen v *koti*, kjer se je ta oblika še ohranila. *Kod* in *koti* pa ni moglo biti drugo poleg drugega. Isto se godi v slovenščini: *Kot* bi tōja mati biwa se v resnici govori *kud* bi itd. Zategadelj se je Pohlinu zdela ta oblika tudi pri nas bolj navadna in je pisal *ked*.

G. Ivanovu je besedica *kot* tudi *neblagoglasna*, *grda spaka*. Tak razlog je, kakor vse enake trditve v jezikoslovju, čisto individualen ter nima za vpravičenost ali nevpravičenost kake besede ali zveze niti najmanjše vrednosti. Ž njo se izgovarjajo ljudje, ki jim je drugači že „sapa zaprta“. Meni vsaj se zdi *kot* prav tako blagoglasen ali neblagoglasen kakor hrvaški *kod* v pomenu „pri“: „kot gore“ „wie des Berges“ ali „wie die Berge“ mi je prav tako blagoglasno, kakor „kod gore“ „bei dem Berge“, saj ni — če ne gledamo na različnost dolžine samoglasnika *e* — med obema vsled sandhi pravila niti trohe razlike, le o k o bere drugači. Jezikoslovcem in pisateljem Ivanovlje vrste je neblagoglasna vsaka beseda, če le sumijo, da je podvržena ali tuja.

Miklošič in vsi trezni jezikoslovci razlagajo *kot* iz *kakoti*. Ivanov se norčuje iz Miklošičeve razlage in jo smeši prav brez vzroka; med drugim imenuje *kot* tudi „odseček“; prav bi se moralo po njegovem reči „obseček“. Toda če bi bil kedaj premišljeval o besedah, ki se zelo pogostoma rabijo, bi bil gotovo spoznal, da so ravno te najbolj okrnjene in jim manjka prav mnogokrat ne samo „repa“, ampak celo „glave“ in včasih celo nekaj „trupa“. Naša besedica je izgubila — saj je *-ti* ohranjen v hrvaškem *koti* — samo „glavo“,

kakor jo je izgubil naš *še*, naš *že*, naš *češ* (iz *anti* [anoti] *ho-češ*). Beseda je res narejena iz *kako-ti* tako, kakor *kajti* iz *kaj-ti*, *kakti* iz *kako-ti*, *niti* iz *ni-ti*, č. *neboť* iz *nebo-t'*. Da se more *kako* skrajšati v *ko*, o tem se more g. Ivanov poučiti iz Maretićeve že večkrat navedene razprave o veznikih v Radu 91, 17. Toda bolj kakor primeri v Maretičevi razpravi podpirajo tega mnenja resnico *ti-le* ogrsko-hrvaški, vzeti iz Horvathovega koledarja: Ali kad je on povidal, kako neverna je bila Lucia, *ko* (= našemu *kakó*) se je Matilda plakala nad žalostjum, ku je Miško onda imati moral 40; Kad je po selu doli išla, *kō* (= našemu *kakó*) je vsaki preseneten za njum gledal 18; ako ti kot njegova žena va njegov stan projdeš, *ko* (= našemu *kakó*) će moje srce silovano biti turobno tucati, žalost čutit do črnoga groba, *ko* (= našemu *kakó*) čedu moje oči silovani bit gorke suze točit do konca žitka mojega, *ko* (= našemu *kakó*) će moja pamet silovana bit turobno spominanje imati na ditinsku sladku ljubav! 26. Da rabi ta pisatelj ta *ko* samo v glavnem stavku, to nas pač ne bo nič motilo; saj so se iz parataktičnih zvez razvili navadno podredni vezniki. Pomen govori zoper to, da bi ta *ko* bil okrnjen *ako*. Vprašalnega nahajamo tudi že v dalmatinskih pisateljih: Tim mi spovjed, naši posli *ko* prohode; Na tve drage razgovore *kō* se neću ja smiriti; *ko* se zove ona rika (Gj. Palmotić). Iz vprašalnega se je razvil potem nedoločni in nadalje relativno primerjavni pomen: Ali *kō* beše obećo tako se prem dogodi (J. Gjorgjić); da djeluješ često onako, *ko* (kakor) si prićeo; nije opravdan grješnik svaki *kō* Zakeo (Kavanjin). Iz relativnega pomena se je polagoma razvil temporalen: Er kao dah joj sve me blago i veće ona vidje u plati, da uboštvu moje joj ne mogoše česa dati, vrže i ljubav mrtvu iz vrata (Gundulić); *kō* mu vaše slavne dike i pradjede vrijedne izbroji, na ta svrne sve besjede (Gj. Palmotić); ot *ko* jest uljega, nije prestala celivajući noge moje (N. Ranjina). Iz tega je razvidno, da je tudi naš *ko* istega izvira, to je skrčen *kako* in da se *kot* loči od njega samo s podaljškom *-ti*, kakor se loči *kakor* s podaljškom *-že* in s tem, da ni skrčen. Na stopinji neskrčenega *kako* stoji dalje štajerski *kak* in na stopinji skrčenega *kako-ti* štajerski *kakti*. Vsem tem besedam je torej v podstavo stari *kako* in sicer večinoma brez relativnega *-že*, ki je zadobil relativno moč šele ščasoma, kakor kažejo drugi slovanski jeziki, od naših narečij pa vzhodna štajersčina. Da je to mnenje tudi glede naših besed zelo verojetno, kažejo primeri, ki sem jih gori navel za *kot* in *ko* nalašč v tolikem številu.

(Konec tega poglavja prihodnjič.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

(Konec.)

Prašanje je le, zakaj se *kako* krči v *ko* (po srednji stopinji *ka o*). O slovenskem *ko* se da misliti, da zategadelj, ker se *a* prvega zloga asimilira povdarjenemu *o* drugega zloga, tako da smo najprej dobili obliko *koko*, kar je potem po haplologiji skrčeno v *ko*, kakor kukati iz kukukati, kuruzi iz kukuruza. Toda tako se ne da razlagati *o* besedice *ko* v jeziku ogrskih Hrvatov, kajkavcev in čakavcev, ker je tam povdarek na samoglasniku *a*. Vendar je, če ni bil *kako* prva besedica v stavku, mogel tudi v hrvaščini izgubiti naglas na prvem samoglasniku ali ga vsaj reducirati, n. pr. v zvezah *dākako*, *ōtkako*, *ā kako* nē bi in pod. Tu se je torej tudi v hrvaščini *a* lahko priličil samoglasniku *o* v nastopnem zlogu in provzročil, da imamo tudi tam *ko*; dobrovniški *ko* je kajpada ločiti od *ko* čakavcev, kajkavcev in ogrskih Hrvatov, ker se tam vsak *ao* steza v *o*. Tam si moramo izpad soglasnika *k* razlagati tudi nekoliko drugači, namreč po disimilatorični elipsi kakor v grškem *κυλιούχιον* 'omara za čaše' iz *κυλικούχιον* ali *ἀγίονα* iz *ἀγίονα* od *ἄγω* 'vedem' (Brugmann KVG. str. 244); sklicevali bi se kajpada tudi lahko na *preo* iz *preko*: *preo* brda; toda pri tem je nastopila najbrž drugačna disimilacija in za njo elipsa: *prebo*-brda [prevo-brda] *preo*-brda. — Kaj nastane iz *kako*, **kao* pri nas, če *a* ohrani naglas, to bomo videli na koncu tega članka.

S tem sem zavrnil vse prigovore g. Milivoja Ivanova in Ternovca, da besedice *kot* Slovenci ne poznamo, da je ne poznajo drugi Slovani, da ji je nemogoče najti etimologijo in da je neblagoglasna. Reči mi je še nekaj besed o štajerskem *kakti*. Ivanov zatrjuje, da ima ta veznik samo pomen 'wie' in ne 'als'. Ta je prav tako bosa, kakor njegovi nazori, ki sem se zoper nje boril do zdaj. Dainko sam piše na strani 264. svoje slovnice „*kakti als wie*“ v tistem pomenu kakor „*kak als wie*“. V primeru Ivanovljem, ki ga navaja za *kakti* („delaj *kakti* drago“), *ti* pri *kakti* niti ni vezniški privesek *-ti*, ampak dajavnik osebnega zaimka *ti* = *tebi*, torej „delaj, kakor ti je drago“. Več osebam bi v tem primeru Štajerec rekel „delajte

kak vam drago“; ves Ivanovljev primer je torej popolnoma pone-srečen. S tem seveda ne tajim, da bi Štajerci poleg *kak* iz *kako*, ki je relativen in odgovarja našemu *kakor*, zlasti če stoji ali more stati v nadrejenem stavku *tako* (*tak*), ne rabili *kakti* v pomenih ‚als‘, ‚wie‘, ‚gleichsam als‘, in der Eigenschaft als‘. Tako piše Šerf v knjižici „Pad no zdig človeka“: ino ga (je) v paradižno srečo kakti v senco življenja postavil 13; ves toti kvar, kakti nesrečne posledke preloma no nepokornosti prvega človeka... občutim 16; Moja pregrešenja me kakti težka bremen težijo 16; kak bi ga nekda na kalvarski gori kakti hüdodelca mreti vidili 27; Jezušovo preobrazenje spominja tudi na naše prerojenje v kersti, kakti na pomoček k našemi zdravji 31; kak je on altarski sakrament, sveto Rešno telo postavil, kerega bi se mi mogli vživati, kakti tretjega pomočka k našemi zravnani od padnenja 51; in njemi kakti krali nebeškemi svojo čast skazalo 77; Jezuš je ali na dnešni den častivno v' Jeruzalem pohajal, kakti pravi občanski židovski kral no Mesiaš, kakti preladavec hüdobnosti sveta, hudiča, pekla no večne smrti naše duše 79 itd. itd.

Iz obilice navedenih primerov, ki sem jih „natrpal“, ne da bi spis razblinil in podaljšal, ampak da bi hkratu tudi pojasnil pomen, v katerem rabi narod ali ta ali oni pisatelj pri nas in Hrvatih obravnavane besedice, more pazljiv bravec razvideti, da se vezniki *kakor*, *kak*, *ko*, *kakti*, *kot* rabijo v pomenih ‚als‘, ‚wie‘, ‚gleichsam als‘, ‚in der Eigenschaft als‘ vsi popolnoma enako, kakor stavek nanese, razloček je samo ta, da tod imajo rajši to, drugod drugo obliko teh besedic. Ker so vse izrastle iz *kako*, je ta skladnost popolnoma umljiva, saj sad ne more pasti daleč od drevesa. Zategadelj nam je škrti za nepotreben ves trud, ki so si ga naši jezikoslovci naložili že v šestdesetih letih prejšnjega veka, ko so hoteli natančneje obrisati razlike teh v raznih krajih naše domovine domačih besed. Če rabi Notranjec *ko* in *kakor*, vzhodnji Gorenjec *kot* in *kakor* popolnoma v istem pomenu, je odveč, luščiti poseben pomen iz *ko* in *kot* itd. To velja že o poskusu Ivana Navratila v Slov. Glasniku 1864 (188—189) in pa o poskusu p. Ladislava Hrovata l. 1866 (184—185, 220—221). Prav je torej storil Janežič, da ni ločil v primerjavnih in v vzročnih veznikih *ko*, *kot*, *kakor*; storiti bi bil pak moral to glede štajerskega *kak* tudi pri časovnih (§ 426. b), primerjavnih (427. a) in vzročnih (§ 430. c) veznikih, seveda le v opomnji. Enako bi bil moral pri razmernih veznikih (§ 428. d) omeniti tudi *kot* in pa v opomnji *kakti* in *kak*.

Kakor Navratilovo in Hrovatovo je nepotrebno tudi razločevanje Tominšekovo v „Antibarbaru“, navedeno zgoraj na začetku tega članka; tam se mi tudi primer ‚bojim se te ko živega hudiča‘ itd. ne zdi izbran srečno. Vzemimo rajši drugega zanj. Po narodni rabi, razvidni iz zgoraj navedenih primerov, ni obenega razločka med temi stavki: ‚bojim se ga ko sovražnika‘, ‚bojim se ga kot sovražnika‘, ‚bojim se ga kakor sovražnika‘, ‚bojim se ga kak sovrážnika‘ in ‚bojim se ga kakti sovražnika‘. Razločka ni, ker pomenjajo v tej zvezi vsi ti vezniki ‚ich fürchte ihn als einen Menschen der mir feindlich ist‘ ali pa ‚ich fürchte ihn, da er mir feindlich ist‘, oboje pa je isto: vsi ti vezniki so lahko primerjavni ali pa vzročni. Saj vendar ni treba, da bi imela ista besedica vedno le isti in en sam edini pomen. Nimamo li tudi sicer veznikov, ki imajo več pomenov, n. pr. posledični, namerni, pogojni in dopustni *da*? Edino za pogojni *ko* bi bilo po zgodovini jezika pisati pravzaprav *ke* (*kebi*), ker to ni iz *kako*, tudi ne iz *ako* ampak iz *kdgda by*, čslov. *kedby*, hrv. *kadbi* (prim. Škrabec v Cvetju VI. 11); vendar je *ko* začel tudi tukaj spodrivati starejši *ke* že dolgo let sem, tako da bo *ko* najbrž naposled zmagal.

Nekaj popolnoma drugačnega, kakor to, kar smo obravnavali dozdaj, je vprašanje, moramo li res sloveniti *vsaki* nemški ‚als‘, zlasti kadar veže kako apozicijo ali povedno izjavo. Tedaj moramo, najsi pišemo slovenski ali latinski, preiskati najprej, je-li z besedico pritaknjeni pristavek resnično dejanstvo (faktor) in realno svojstvo, ali pak le nekaj vmišljenega, predstavljenega, primerjavnega. Samo v prvem primeru ga ne smemo sloveniti, v drugem pač. Dalje je paziti, v katerem razmerju je z besedico ‚als‘ pritaknjeni pojasnilni pristavek do osebkā ali povedka. Ako imamo pred sabo stavek ‚Ich erinnere mich als fünfjähriger Knabe vom Baume gefallen zu sein‘, vidim, da je pristavek ‚als fünfjähriger Knabe‘ pravi faktum, realno svojstvo, ‚ko sem imel pet let‘. Ta pristavek spada dalje k osebkū ‚ich‘; v tem primeru ne bomo prelagali *als* in zategadelj rekli ‚spominjam se, da sem petleten deček pal z drevesa‘; z ‚als‘ priklopljeni pristavek osebkov sestoji tukaj iz dveh besed: iz pridevnika in samostavnika. Nekoliko drugačna je stvar, če je ta pristavek samo gol samostalniĳ, kakor v stavku ‚Alexander schlug als Jüngling die Griechen bei Chaironeia‘; tu ne bomo izlahka rekli ‚Aleksander je mladeniĳ pobil Grke pri Hajroneji‘, paĳ pa če pristopi besedica *še* ali *že* k besedi ‚mladeniĳ‘. Brez nje pa bi rabili *ko* ali *kot* (*kakor* je bolj vezan na nadredja, v katerih stoji pred njim *tako*), ali pa bi

opisali stavek drugači, n. pr. da bi namestu samostalnika rabili pridevnik ‚mlad‘. Če pa pristavek z *als* pojašnjuje povedek, ga moramo, kadar je realno svojstvo, prelagati brez tega *als*, naj si bo iz več besed ali pa le in enega samostalnika. Torej piše Ivanov prav: ‚Kukovič je prišel v Zagreb revež‘, in enako je prav ‚vojvoda se je vrnil zmagovavec‘. ‚Als Freund rate ich dir‘ moramo sloveniti ali s ‚ko (kot) prijatelj ti svetujem‘ ali pa si pomagati drugači: ‚Jaz, tvoj prijatelj ti svetujem‘, ali ‚ker sem ti prijatelj, ti svetujem‘. Pogostoma ima namreč tak pristavek z *als* vzročni ali pogojni (ne ‚istovetni ali identifikalni‘ pomen, kakor se izraža Tomišek); tedaj ga je najbolje spremeniti v popoln postranski stavek, ki se začneja s *ker*, *ki*: ‚ich als Vater muß für die Erziehung meiner Söhne sorgen‘, ki sem njih oče, moram skrbeti za sinov vzgojo. V takem pomenu pak smemo rabiti tudi samo *ko*, *kot*: ko prijatelj ti svetujem, ko zavezniki Čehov so glasovali Slovenci zoper nasvet. Prekmurščina rabi v takem pomenu tudi particip bodôči (prim. stsl. sy, g. ѿv). — S *ko* ali *kakor* ali *kot* je sloveniti *als* tudi v pomenu ‚nach Art und Weise‘, ‚in der Eigenschaft als‘: Turki niso ravnali *ko* (*kot*, *kakor*) zmagovavci, ampak *ko* (*kot*, *kakor*) razbojniki. — Nemški *als* v naštevanju v pomenu ‚zum Beispiele‘ slovenimo prav tako s *kot*, *kakor*: Mnoge ptice, *kakor* (*kot*, pa tudi *ko*) gosi, race, otve znajo plavati. *Ko* se mi zdi v tej zvezi manj rabljen od veznikov *kakor* in *kot*, katerima se lahko pristavlja še verbum substantivum *so* (sunt): *kakor so*, *kot so*. — V pomenu ‚anstatt, für, in der Bedeutung‘ slovenimo *als* s predlogom *za*: ‚das wurde als Wunder betrachtet‘, to so šteli za čudež, imeli za čudež; ‚ljudi so šteli za bogove‘; ‚ich war bei ihm zehn Jahre als Schreiber in Condition‘, bil sem pri njem deset let za pisarja. V pomenu ‚zu, unter‘ slovenimo *als* s predlogom *v*, *med*: ‚Das wirst du mir nicht als Fehler ansehen‘, tega mi ne boš štel v greh, med napake, kakor ravno nanese pomen.

Zgoraj smo videli, kaj nastane iz *kako*, če izgubi samoglasnik *a* naglas, ki ga je imel prvotno, ko se je povdarjalo *kāko*. Imamo pak tudi nekaj primerov, ko *a* ohrani povdarek na starem mestu. Tudi tedaj se je vsled disimilarne elipse izgubil *kāko* drugi *k* in po kontrakcijskih zakonih je moral v zvezi *kao* zmagati *a*; iz *kao* je moralo nastati *kā*. Ta veznik se rabi za glagoli sentiendi in declarandi na Štajerskem in vzhodu, pa tudi med Benečani v terskem narečju: Meni se pa trdno zdi, ka je moj ljubi najnapre; či bi vam rada, ka ste mi moja mati (Maretič, Rad 91, 33). Posebno rad pri-

stopa k njemu prislovni *-j*: Ona reče, kaj je pojela; da je njemi žal bilo kaj je ljudi storil; znam, kaj mi nikar ne pomoreš, nalagali su gosponu, da je rekal, kaj bude 'su kuruzu zružil. Beseda služi tudi kavzalnosti: coprnica je konja v štali zlo narezala, ka (ker) se je ne bolje skria; jako je žalosten bia, ka ne ima; pa še tudi žalostna bila, kaj takšnga brata 'mata. Peter je bia čemerren, kaj je moga dati (Maretič, Rad 91, 42); temu kavzalnemu *kaj* se prideva tudi *-ti*: *kajti*: veda je dobro, kajti je čüa; kajti jaz mam grade tri. Čudno je, da imamo ta *ka* (*kaj*) iz *kako* tudi v poljskih in lužiških narečjih: *ka j bi ja był królem!* (kako bi bil jaz kralj); *wón je pobožny ka j kocor pola twaroha* (kakor mačka pri siru). Da ta pomen (deklarativen in kavzalen) ne more biti prvoten, ampak le vprašalen, to je gotovo. Tudi da je *-j* pritaknjen šele pozneje, je nedvomljivo, ker se govori še na mnogih krajih *ka* za *kaj*, kakor se govori tudi *ko* za *kaj* v Prekmurcih, Rezijanih, drugih Benečanih in v soški dolini. Če pa ima *ka* vprašalni pomen, potem naš *kaj*, *quid* ni nič drugega kakor okrnjeni *kako*. Da je tako, to razvidimo najbolj, če poslušamo kmeta, kako vprašuje brez glagola; on rabi rajši od besedice *kaj* še danes *kako*, in to gotovo ni nerodno spakovanje, ker vidimo, da dela isto Nemec (*wie* namesto *was*) in Italijan (*come* namesto *che*); tak stavek je povsod eliptičen = *ka ko* si rekel? *ka ko* misliš? Tudi relativni *kar* dokazuje popolnoma isto. V krajih, kjer se relativ ne izraža s priveskom *-že* imamo le *ka*, *kaj*: ona najde škraca, *ka* je na ponjavi peneze šušio. Tukaj ima *ka* popolnoma pomen *kako*. Naravnost primerjaven, t. j. v pomenu 'kakor' je *kaj* pri kajkavcih: došlo ih je *kaj* listja i trave, mlad *kaj* i kaplja, bled je *kaj* i canjek (Kristianović, Anhang 142, 147, 162). Vse to ne more biti nič drugega kakor skrčeni *kako*. Resnico tega bo še lažje spoznati iz nekih zvez, ki jih nahajamo v J. Baudouina de Courtenay „Materijalch“ (II. 25) v tekstih, zapisanih v terskem narečju na Benečanskem. Tam beremo: *Tlè stojéc tò-ne-stóri jédnega akwišta*, *zajki te še málo fortúne tòw-bláze*; *tò-ma-diélatò tà na-béštja*, *a réndite te málo* (Tulè stoječ [če človek tukaj = domá ostane], to ne stori [prijdobi] obenega zaslužka, *za ka j ko* to je še [le] malo sreče [tam] v blagu [= ker je le malo sreče z živino]; [to] on mora délati tako *ko* ena žival, a prihodka, tega je malo). Tu vidimo, da je tako *ko* ena skrčeno v *tà na* in sicer je najprej iz tako - *ko* - ena nastalo takokoana, iz tega takoana, dalje takana, taana in naposled *tàna*. Če torej iz tako, oziroma tako *ko* nastane ta, smemo isto pričakovati od kako, ki se tam povdarja *káko*.

Drugič nam kaže izpad soglasnika *k* zveza *zajki* iz *za-kaj-kò*: *z a k a j > z a a j > z a j*. Ta razlaga našega *ka*, *kaj*, ki jo je nastavil, pa premalo obrazložil Jagić (v Archivu VII. 84), torej pomembno in oblikovno popolnoma odgovarja pogojem, ki jih smemo staviti na dobro razlago, v tem ko tega ne moremo reči o Škrabčevi *ka* iz **čka*, **čvga*. Zlasti je primerjati tudi slov. *odkar* s srbsko-hrvaškim *odkako*: „Odkako je svet postanu“ z našim „Odkar je svet postal.“

Mnogorabljen besedica *kako* se je torej pri nas tako mnogotero razplodila, kakor redko katera druga. Na eni strani imamo: *kako*, *kak*, *kakor*, *kaker*, *kakti* in *ka*, *kaj*, *kar*, *kajti*, *nikar*, *nikar*, *nikarti*, — na drugi strani pa *kakó*, *koko* (*koku*), *kokor* (*koker*, *kokur*) in *ko*, *koj*, *kor*, *kot*.

Milan Pugelj:

Diurnist Krakar.

I.

Peter Krakar, suhljat možiček špičaste brade, je živel od tega, da je pisal neukim ljudem pisma v zlata in bogastva polno Ameriko. Zaslužil je od vsakega groš. Včasih je nabral toliko, da je plačal stanarino, hrano in tudi vina si je privoščil. Kupoval je istrijanca, ki ga je točil oštir Slepč onstran ceste.

Stanoval je skupaj s čevljarjem Suhinom pri vdovi Kostrelki. Njuna izba je bila niže kakor cesta, in zato se je hodilo vanjo navzdol po stopnicah. Ena vrata so držala na pot, kakor je to navada pri prodajalnah, druga v vežo, kjer je stala dolga miza, za katero je uradoval ob nedeljah Peter Krakar.

Gospodinja je bila stara, nerodna in grda, a hči Julka je bila lepa, kakor bi ne bila njena hči. Krakar je o njej mislil: „Bogme, taka bi bila za ženo, taka, bogme!“ —

Neko pomlad, ko se je zjutraj danilo in sta ležala čevljar Šimon in Krakar vsak na svojih vrečah, odprto okno nad njima pa je vdihavalo pomladansko svežost, je rekel Krakar prijatelju: „Kako misliš o Julki?“ —

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

5. Oficial ali oficijal?

„**F**ntibarbarus“ uči na strani 64. in 65., da moramo tujkam s skupino „i + samoglasnik“, kakršna je n. pr. oficijal, puščati „izvirno (latinsko, grško ali italijansko) obliko“ in da vanjo ne smemo vtikati zev zapirajočega *j*, ker je to baje v navadi le na koncu besed. Strinja se torej g. Tominšek v tem oziru z naukom Levčevim v „Pravopisu“ (§§ 467—469). V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“ sem na str. 144. in dalje pretresal ta nauk ter prišel do čisto drugačnega rezultata. Dokazal sem, da ne smemo tujih skupin iz dveh samoglasnikov, katerih prvi je *i*, mešati s takimi skupinami v tujih besedah, ki imajo na prvem mestu kak drugi samoglasnik in ne *i*. Tujke namreč, ki smo jih sprejeli v naš jezik, nam jasno kažejo, kako ravna v prvem primeru ž njimi narod. Če govorimo špijon, škorpion, misijon, gvardijan (ideja, materija) itd., moramo sklepati iz tega, da bi narod ravnal enako tudi z drugimi, če bi jih bil sprejel že prej. Pokazal sem dalje, da tudi jeziki, iz katerih imamo take tujke — in to nista neposredno grščina ali latinščina, ampak moderni jeziki —, da tudi ti ne poznajo izgovora *ia*, *ie*, *io*, *iu*, ampak le izgovor *ija*, *iie*, *io*, *iu* (*i* = približno našemu *j*), oziroma *ia*, *ie*, *io*, *iu*, da torej stoji v njih *ia*, *ie*, *io*, *iu* le za oko.¹ Če pa je tako, potem je naša pisava *ia*, *ie*, *io*, *iu* le golo in nepremišljeno posnemanje tujega pravopisa, nikakor pa ne kaže ni pravega tujega niti ne našega izgovora. Na mednarodnost

¹ Najbolje razvidimo to iz izgovora nekih nemških narečij, v katerih prehaja *j* v spirantični *γ*: Šlezien za Schlesien; prim. tudi n. Käfig iz rom. chevia (it. gabbia, lat. cavea). — Glede slovanščine piše Olaf Broch (Slav. Phonetik 259 d.): „Bei der Berührung zweier Vokale, die verschiedenen expiratorischen Silben angehören und von denen die erste geringere Schallfülle als die letzte besitzt, nimmt der Expirationsstoß der zweiten Silbe leicht seinen Anfang, bevor noch die Artikulation des ersten Vokals geöffnet worden ist, so daß der letzte Teil dieses Vokals losgerissen und wie ein unsilbischer Laut in die nachfolgende Silbe hinübergezogen wird. In den slavischen Sprachen begegnet diese Erscheinung bei *ija*, *iie*, *io* usw.; sie ruft die Aussprache *ija*, *iu* usw. hervor. Der Ausgangspunkt für diese Aussprache liegt nicht in einer Artikulation des „j“, doch die Tra-

se tudi ne smemo sklicevati, ker naš jezik je za — nas in ne za tujce. Tudi se po nikakem ne smejo z gg. Tominšekom in Levcem staviti besede socialen, materialen in idealen, individualen na isto stopinjo, ker se samo v prvih odpravlja zév, v drugih pa ne. Zategadelj je vojska zoper besede hijerarhija, dialog, pionir neopravičena, zoper teolog, sensualen pa nepotrebna, ker te pisave nihče ne zahteva. Potemtakem nam je pisati *ija*, *ije*, *ijo*, *iju* povsod, najsi stoje te skupine v sredi ali na koncu besed; v drugih samoglasniških skupinah (razen končnega *ea*, ki postaja *eja*: *ideja*) pa ostaja tudi pri nas hijat, torej: senzualen (s z, ker imamo besedo iz nemščine), januar, februar. teolog . . ., pa tudi idealen, ker *ea* tu ne stoji na koncu besede. Zastran Slovencem neznanega ženskega imena Lea, ki ga omenja g. ravnatelj Tominšek, pa res ne bomo spreminjali naše pisave; če je ta Lea Rahelina sestra, jo Slovenci prekrste v Lejo (prim. ideja, pa pazi tudi na grško Λείζ) ali v Lijo (gl. Wolfovo Sv. pismo), če pa ima kaj opraviti z Leonom, jo slovenski pisatelj sme pač imenovati Levo (z drugačnim *e* kakor léva [roka]). Tudi pevec bo mogel že iz konteksta spoznati, da mu je kaj peti pijâno (potihoma, rahloma), ne pa pijáno, kakor vinski bratci v krčmi. Kar velja o *io*, to velja tudi o *oi*, torej: stojik, stojičen.

6. Množinski rodilnik. — Ministerstvo ali ministrstvo?

Na strani 65. obuja „Antibarbarus“ iz mrtvila končnico *-ij* za množinski rodilnik, „ki smo(?) jo rabili — kakor trdi — do l. 1899.“ Zakaj ni tukaj navel tudi letnice, *od kedaj* „smo“ jo rabili? Menda zato ne, ker bi bil našel, da so nekateri začeli pisati *-ij* le okoli 25 let prej, to je v času, ko je Levstik začel širiti svoje novotarije. Petindvajset let je torej živela ali životarila ta revica v našem slovu. Celih 314 let je Slovenci niso pogrešali, dokler niso nekateri hrvaški slovničarji zapeljali Levstika, da jo je izkopal iz stare slovenščine, kjer se pa tudi ni glasila *ij*, kakor je on mislil. „Antibarbarus“

dition der slavischen Sprachen scheidet nicht *j* und *j*; deshalb gibt die erwähnte Verteilung der Expiration dem Slaven den Eindruck eines „*j*“ oder *j* ganz wie bei *j*, *j* andern Ursprungs; ein *I-ta-li-a* kann auf diesem Weg den Eindruck *I-ta-li-ja* hervorrufen, und das das losgerissene *j* kann sich, je nach Umständen, weiter entwickeln, zu einem engeren *j* als das *i*, von dem es losgerissen wurde, und gar zu dem Spiranten *j*, letzteres wohl besonders leicht, wenn der Akcent auf den nach *i* folgenden Vokal fällt.“

zagovarja svoj zahtevek s tem, da nam je je treba v razlikovanje ednine od množine, kakor da bi pisatelji pred letom 1864. mešali obe števili. Zgleda, ki nam jih navaja, („slava čednosti“ in „slava čednostij“) se mi zdita prav nesrečno izbrana. Če že rabimo take abstraktne samostalnike v množini, jih rabimo vendar le v zvezi s pridevniki ali zaimki; potem pa imamo znak plurala že na pridevniku ali zaimku in ga nam ni treba še posebej razvešati na samostalniku. Ko bi se ravnali po takih zahtevkih, kakor jih izraža „Antibarbar“, potem bi morali tudi ločiti v pisanju, recimo edninski rodilnik *v a i* in množinski imenovalnik in tožilnik *v a i*. To vendar nikomur ne prihaja na misel. Če že zahtevamo razlikovanje edninskega in množinskega rodilnika pri konkretnih samostalnikih, nam je večinoma dovolj jasno in krepko daje povdarek. On kaže, imamo li opraviti z ednino ali množino. Edninski rodilnik (in enako dvojski in množinski imenovalnik in tožilnik ima naglas $\frown$ (*kostī*), množinski rodilnik pa $\acute$ (*kostī*). Prvotno je bilo 1 *kostij $\grave$* , iz tega je nastalo *kostj $\grave$* ali *kostij $\grave$* ali morda bolje izraženo *kostj $\grave$ $\grave$* (s konsonantičnim *i* in ne s spirantom *j*). Pred odpadom končnega $\grave$ je izpal soglasnik *j* in skupina *ib $\grave$* ali *eb $\grave$* je dala *i* (*kostī*; prim. Škrabec, Cvetje XIII. 8). Valjavec v spisu „Glavne točke“ (Rad 132, 210) izvaja *kostī* iz *kostij $\grave$* , kar je dalo dalje *kostij $\grave$* , *kosti $\grave$* , *kostiī* in naposled *kostī*. Oba ta učenjaka štejeta pisavo *kostij* za očitno napačno. Enako smo dobili iz *novj $\grave$* naš *novi*. Zakaj tukaj ne zahtevajo tisti, ki zagovarjajo končnico *-ij* v množinskem rodilniku, za naš književni jezik pisave *-ij* (*novij*)? Že Škrabec je na omenjenem mestu opozoril, da se pisavci končnice *-ij* ne smejo sklicevati na ruski *kostěj*; ruščina ima namreč poleg *novòj* tudi *novaja* in *novoje*, tam torej *j* ne izpada kakor pri nas, ki imamo poleg *novi* le *nova*, *nove* (dijalektično za *novejše novo*). Potemtakem naj počiva končnica *-ij* za množinski rodilnik tudi še nadalje v grobu, saj so jo zavrgli tudi Srbi in Hrvatje, ki so začeli celo naš *-ij-* v sredi besed krčiti v *i* ter pišejo *austrijski* za naše *avstrijski*, česar seveda nečem priporočati, da se ne razdere že dosežena edinnost v naši pisavi. Potemtakem bomo v gen. pluralis ijevske sklanje pisali kakor doslej le *i*; samo pri samostalnikih na *ija*, *ije* (pl. fem.), *je* (iz *vje*, *ije*, neutr.) ostanemo pri *-ij*: *sodnij*, *realij*, *kopij*,

¹ Pred kakimi 20. do 10. leti se je v teh sklonih rabil ravno nasprotno: $\acute$ za edninski, $\frown$ za množinski rodilnik. To zadnje naglaševanje je zakrivil Cigale, ker je je sprejel iz hrvaščine, kjer je stvar seveda v redu.

dasi bi narod v resnici govoril tukaj nekoliko drugači (to je sodní, reali ali realji in kopji).

„Antibarbarus“ se je na strani 65. doteknil tudi pregibnega *e* v končnih skupinah samostalnikov v množinskem roditelju. Pripušča ga le v tistih, ki se končujejo z *l r m n v* in *j*, v vseh drugih primerih pa po njem ne smemo rabiti pregibnega *e*; torej moramo pisati cvetk, svetilk, stavb, kolesc, burk, lastovk, gnezd, lučk, pevk, jajc, vežb, točk, tresk, ovc itd., češ, to odgovarja narodni izreki. Lepo je, sklicevati se na narodno izreko; toda narodni izreki odgovarja tudi petk (prim. cvetk), lilk (pr. svetilk), dolgolasc (pr. kolesc), ščurk (pr. burk), pristavk (pr. lastavk), ključk (pr. lučk), osevk (pr. pevk), krajc (pr. jajc), obročk (pr. točk), pésk (pr. tresk), pévc (pr. ovc). Komu neki pa bi prišlo na misel, da bi v sedanjem zgodovinskem stanju našega knjižnega jezika začel res pisati pésk, petk, ščurk, pristavk itd.? Pač živi duši ne, ki le nekoliko pozna knjižni jezik. Zategadelj je potrebno, da se pregibni *e* vtika tudi v take in enake besede, ki jih je v množinskem roditelju naštel g. ravnatelj Tominšek. O teh stvareh sem obširno pisal v že omenjeni knjižici „O Levčevem pravopisu“ 122—125, kjer sem pohvalil Peruška, da se je uprl dozdej veljajoči samovoljnosti. Tam najdeš precej na široko razpredeno vprašanje o neločljivih in ločljivih končnih samoglasniških skupinah, ki ga tukaj ne morem ponavljati.

Kako more „Antibarbar“ iz tega, ker pišemo sester od sestra, oken od okno, igel od igla, pisem od pismo, cesarstev od cesarstvo, naenkrat sklepati „Pišimo zato tudi ministerstvo!“, tega ne morem prav umeti. Saj vendar ne bode zahteval, da pišimo sesterski namestu sestrski? V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu“ (str. 5—8) sem iz prekmurščine in kajkavščine, ki poznata zlogotvorni *r*, natančno dokazal, da nam je *er* zanj pisati le na koncu besed, ne pa v njih sredi. V sredi je pisava *er* vpravičena le tedaj, kadar *e* ni pregiben: štajerski, pleterski. Zdi se mi celo, da se je „Antibarbar“ dal naravnost zapeljati nemško-latinski obliki Ministerium in da tudi on povdarja svoje ministerstvo na samoglasniku *e* (nam. ministrstvo), česar pa ne sme, ker je beseda slovenska tvorba od minister, gen. ministra. Tvorba ministérstvo je toliko vredna, kolikor bi veljala tvorba mojstérstvo od mojster.

7. Pavlina Tratnik ali Pavlina Tratnikova?

Na strani 61. in 62. se je „Antibarbar“ uprl sedaj splošni navadi, po kateri imenujemo ženo gospoda Janeza Tratnika gospo Tratnikovo; on zahteva, da jo moramo klicati gospo Tratnik. Zoper novo nazivanje se bori zopet z — blagoglasnostjo. Kakor nima v jezikovnih vprašanjih blagoglasje nič odločati niti za pravilnost niti zoper pravilnost kake oblike ali zveze, tako je moramo šteti za subjektivno mušico Antibarbarovega pisca tudi v tem vprašanju. Nihče nam namreč ne more z dobrimi, res na evfoniji oprtimi razlogi povedati, zakaj je lepše gospa Tratnik kakor gospa Tratnikova. Kdor hoče tukaj odločiti, temu more Prešeren prav primerno ponuditi polno skledo svoje kafe ali kame. Toda gospa Tratnikova, pravi gospod „Antibarbar“, bi sama zase že še šla, nikakor pa ne sme zraven nje stopiti v javnost še „gospa Abramova, Begunova, Cizejeva, Čepinova, Dušanova, Gmajnarjeva itd.“, češ, „to se grdo sliši, tak podaljšek je nepotreben in moti.“ Koga neki? Mene prav nič! Morda to moti kakšnega partenopipa, ki ne vé, kateri teh gospa naj daje prednost. Zakaj bi podaljšek -ova ne pristojal lepi Dušanovi ali Cizejevi gospe, če pristojata sloki in škrbavi gospe Tratnikovi? Čemu naj bi se ž njim ščeperila po „Zvezdi“ in naših časnikih ta sama in ne tudi druge, pa naj jih bo tudi dvanajst vkupe? Če ga pripuščamo Tratnikovci, ga moramo dopustiti tudi Dušanki in Begunki in vsem drugim, sicer nas le te lahko pograbiijo za brado in nas začno učiti kozjih molitvic. Z lepoglasjem torej ni nič!

„Antibarbar“ misli nadalje, da gre podaljšek -ova le ne-omoženim dekletom (torej Jamnikova Franica, to je Franica očeta Jamnika), ne pa tudi omoženim ženam, ki jih narod navadno imenuje le s končnicami (*a*), (*i*)*ca*, *ka*, *ulja* itd.: torej žena moža Završnika — Završnica, Mrmolja — Mrmoljka, Kovač — Kovačica, Jošt — Joštovka, Smrdel — Smrdéla, Strah — Strahulja ... In tako vendar ne bomo imenovali naših gospa, ki bi se lepo zahvalile za taka imena! Tudi jaz mislim, da bi se grdo namrdnile, če bi jih kdo tako poklical. Toda „Antibarbar“ je pozabil povedati, da se naposled namenjene tvorbe nikoli ne rabijo niti s pristavkom *gospa*, to je, da se nikoli ne pravi **gospa Mrmoljka*, **gospa Kovačica*, niti ne s krstnimi imeni, to je, da se nikoli ne pravi **Jera Joštovka*, **Marija Mrmoljka*, **Ana Kovačica* ... Zatega delj tudi nikoli ne bomo rekli **Pavlina Tratnica* ali **Pav-*

lina Tratnikovka niti ne *gospa Tratnica ali *gospa Tratnikovka. Zatega delj naj se naše gospe le potolažijo: strah pred kakim sufiksom -ulja je bil prezgoden! Če rabimo za omožene ženske krstno ime s priimkom, nam je vedno rabiti pri priimku le sufiks -ova, kakor to delamo za neomožene ženske. Tako se vsaj govori po Goriškem in po Krasu, dasi poznajo tam tudi tvorbe, kakor jih omenja o omoženih ženskah „Antibarbar“ in Milivoj Ivanov v „Edinosti“ l. 1899. št. 236, to je, tudi na Goriškem in Primorskem sploh pravimo Rudeška ženi moža, ki mu je ime Rudež, Skočajka ženi moža, ki mu lajejo Skočaj itd. Če se pak ta žena imenuje s krstnim imenom, se rabi pri priimku kakor za neomožene ženske le -ova (éva): Rudeževa Marija, Tina Skočajeva, Reza Dolgolinova . . . Tam ni razločka v tem oziru med hčerjo in materjo. S to rabo je tudi najbolj ustrezno zahtevkom moderne ženske osamosvoje, ki zahteva, da naj se odpravi vsako razločanje med gospemi in gospodičnami in da naj se rabi za vse edino le naslov gospa, kakor rabimo za omožene in neomožene moške edino le gospod. „Antibarbar“ sicer misli, da smemo končnico -ova v ženskih priimkih preganjati zatega delj, ker pišemo za Tine Jamnikov le Tine Jamnik. Toda to ni še nikak razlog za zvezo Pavlina Tratnik; saj mladi Jamnikov gospod še prav lahko postane gospod Jamnik, ženska pa ostane v našem jeziku vedno le -ova, le ‚appendix‘, če tudi spremeni priimek.

„Antibarbar“ se tudi iz juridičnih razlogov poteza za zvezo Pavlina Tratnik, češ, da se ime ne sme preveč premeniti. Ta zahtevek velja pač samo, če jemljemo ozir na nemške uradnike, ki jih pošilja vlada med naš narod: da bodo ti kurzovci in nekurzovci vedeli, kako jim je prepisavati slovenski priimek v nemščino, zategadelj torej moramo mi pačiti svoj jezik! „Podlaga tujčevi peti!“ Ali pa misli morda „Antibarbar“, da naše ženske, če bodo pisale svoj priimek s končnico -ova, ne bodo mogle podedovati milijonov, ki jih jim voli v testamentu kak ameriški ali afriški stric, zapisavši njih priimek po svojem imenu? Zakaj nimajo takega strahu Čehi, Poljaki in Rusi, ki so pač tako prebrisani kakor mi, in vendar pišejo Božena Němcova, Eliza Orzeszkowa, Marija Konopnicka, Muza Baburina, Liza Kovalevskaja in ne Němec, Orzeszko, Konopnicki, Baburin, Kovalevskij?

Vsi prigovori gospoda ravn. Tominšeka zoper končnico -ova pri ženskih priimkih so torej brez vsake podlage; da nimamo takih zvez iz starejšega našega slovstva, to je umevno po naturi tega

slovstva. Vendar piše tudi Prešeren Turjaška Rozamunda in ne Rozamunda Turjak. — Brez spotikanja smemo torej nadalje rabiti take zveze s podaljškom -ova. Neprimernost zveze Pavlina Tratnik je občutil g. Tominšek sam, ki piše na str. 62, z drobnimi črkami sicer in to le v opomnji tako: „V *odvisnih* sklonih bomo seveda slej ko prej rabili pridevniške oblike, katerekoli.“ Kaj so to pravi? To je vendar le toliko, kakor bi bil rekel: „Kar sem pisal gori, to nima nobene veljave; napisano je vse le zastran — lepšega!“ Če smem namreč in moram rabiti zvezo z -ova v odvisnih sklonih, potem jo smem in moram rabiti vendar tudi v imenovalniku! Če smem reči: Pavline Tratnikove, Pavlino Tratnikovo, potem smem z isto pravico pač tudi reči Pavlina Tratnikova in torej tudi gospa Tratnikova. Alterum non datur! Nemogočnost zveze Pavlina Tratnik je razvideti tudi še iz tega, da bi po pravilih našega jezika morali sklanjati vendar obe besedi, namreč Pavlina in Tratnik, prvo seveda le po ženski, drugo pa edino le po moški sklanja. Reči bi torej morali: *Pavline Tratnika nisem videl, *Pavlini Tratniku sem povedal, srečal sem *Pavlino Tratnika, govoril sem s *Pavlino Tratnikom, tega ne vidiš na *Pavlini Tratniku! Zares „lepoglasna“ slovenščina! O kam zapelje človeka posnemanje Nemcev! Ker so Nemci zavrgli svoj -in (Müller-in), zato moramo tudi mi zavreči naš -ova in kašljati kakor naš mogočni sosed.

Ant. Debeljak:

Sfinga.

Ogibam sladkih se oči, dekle:
tako žare ko brušena dragulja,
ta dva dragulja so oči kragulja,
ki mlado bi izkljuval mi srce.

Ogibam tistih marmornih se rok:
ko kača bi prižele me v objem,
da zgrudil bi pred te na tla se nem
in ti bi vrgla me v prepad globok.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

8. Muzikališki ali muzikalični.

Perušek („Bravec ali bralec“) očita Levcu (§. 510), da ni moči iz znane njegove knjižice posneti, kako se dado izlepa in naravnost delati slovenski pridevniki iz nemških in romanskih pridevnikov, ko že vendar pozna naš knjižni jezik v tem oziru nekako edinost, pa se vendar bero po njegovem mnenju nestvori kakor muzikališki, aforistični, medicinični, secesijonični in sorodni primeri. Mnogotero teh besed je narejenih iz fantastičnih samostavnikov, slonečih na umišljenih podstavah, ki jih nikdar ni bilo v jeziku, na primer medicinični na medicinika, moralični na moralika. Ne manj jasno se baje slovenijo tuji pridevniki s končnim goltnikom, kakršni so barok, antik.

Perušek je dal povod, da se je istega vprašanja lotil vnovič Tominšek v „Antibarbaru“ na str. 24—32. Pokazal nam je tam, kako se pridevniki na [i]-čni, [i]-ški, -ski, -čni, -ni (harmonični, harmoniški, harmonski, utrakvistni) rabijo v zadnjih dvajsetih letih, to je, približno od dobe 1890. leta. V tej je še sploh navadno obrazilo -ični bilo zamenjeno z novim obrazilom -iški, v katerem vidi g. ravnatelj Tominšek več ali manj poleg domačega obrazila -ski skrito tudi nemško obrazilo -isch, kar pak je z ozirom na češko obrazilo -ický, na rusko -ičeskij vsekakor zelo dvomno. Toda kakor odklanja Perušek umišljene samostalnike kakor medicinika, moralika, smemo z isto pravico zametati podobno prirojene pridevnike, če jih ne pozna niti nemščina niti ne romanščina. Saj tudi nam gre le za pridevnike, ne pa za samostalnike.

Obrazilo -ški podaja Tominšek sam le od grških besed na -logos.

Po pravici je odpravil iz našega tvorstva Bežkovo obrazilo -iški kot neprimerno, ker je sklopljeno nenavadno iz tujega in iz dvojnega domačega obrazila. Stari -ični, kakor smo sploh pisali pred letom 1900., je sicer obdržal večinoma, vendar je vpeljal večkrat -ni, ter mnogokrat priporočil obrazilo -ski. Zadnje zahteva posebno pri samostalnikih na -ija in pri tistih, ki se končujejo v imenovalniku na l, m, n, r, f, t in d. Preskusimo, kdaj hoče imeti -ski, kdaj -ni!

Kar se tiče naposled omenjenega *-ni*, ga želi Tominšek v primerih kakor formalistni, anarhistni, realisti, utilitaristi, humanisti, utrakvistni, hevristni, karakteristi, pozitivisti, federalisti, centralisti, beletristi, kazuisti, bombasti, fantasti, dinasti, sarkasti, gimnasti, kakor je torej razvidno, zlasti v tvorbah iz samostalnikov na *-st*. Dalje ga hoče v pridevniki, kakor so dijalektni, herostratni, psihopatni, sistemati (poleg sistemni), metodni, humorni, eksotni, in bi ga želel, če bi se besede ne glasile preveč nenavadno in tuje, v pridevniki teoretni, estetni, analisti. Za vse te oblike — če izvzamemo tvorbo humorni, katere do Tominškega pač še ni rabil nihče namestu humoristični — se je rabilo prej in se večinoma rabi še zdaj obrazilo *-ični*, ter se je pisalo in piše še: dijalektični, herostratični, sistematični, metodični, eksotični, teoretični, estetični, analitični, formalistični, anarhistični, realistični, utilitaristični, humanistični, utrakvistični, hevrestični, karakteristični, pozitivistični, federalistični, centralistični, beletristični, kazuistični, bombastični, fantastični, dinastični, sarkastični, gimnastični. Ker se v tem strinjamo s tistimi slovanskimi jeziki, ki jim rabijo taki pridevniki že dalje časa in niso prišli v dotiko z zapadno kulturo šele v novejšem času, nikakor ne smemo spodrivati pri njih obrazila *-ični*, ampak bi se morali celo veseliti te skladnosti. Zlasti velja to za poljščino, ki si je kakor naša slovenščina izbrala za take tvorbe obrazilo, ki tiči v njem skupina *-čn-* za skupino *-čk-* (ali *-ck* ter *-ček-*) drugih severnih slovanskih jezikov. In kaj vidimo v poljščini? Isto obrazilo kakor pri nas: formalistyczny, anarchistyczny (nasprotno anarchijny od anarchja), realistyczny, utylitarystyczny, humanistyczny, utrakwistyczny, heurystyczny, posytywistyczny, (*federalistyczny), centralistyczny, beletrystyczny, kazuistyczny, bombastyczny, fantastyczny (fantastycki), dynastyczny (nasprotno dynastyjni od dynastyja), sarkastyczny, gimnastyczny; dalje dyjalektyczny, herostratyczny, psychopatyczny, systematyczny, melodyczny, chumorystyczny, exotyczny, teoretyczny, estetyczny, analistyczny. Kar velja o poljščini, isto velja o češčini in ruščini, samo da imamo v teh jezikih v obrazilu *-k-* (*-če-*, *-c-*) namestu pričakovanega *-n-*. Potemtakem bomo pisali analitično-sintetična

in ne analitsko-sintetična ali celo analitsko-sintetna metoda, kakor hoče Tominšek, ter se ne bomo sklicevali na tako zvano „blagoglasnost“ ali na to, „kakor to zahteva potreba“. Ta zahteva namreč le jasnost in drugega nič. Gospoda Perušek in Tominšek bosta kajpada precej prigovarjala s „fantastično samostalniško podstavo“ nekaterih teh tvoreb; toda če to storita, pozabita hkratu, da poznajo jeziki tudi produktivna ali živa obrazila (prim. Burgmann, VG. II. 1. 10), to je, da mora često sicer rabljeni sufiks (formans = obrazilo) pristopiti tudi k deblu, ki se ž njim spaja navadno le drugači. Tako nahajamo tvorbe na *-icus* tudi pri samostalnikih, kjer bi jih nikakor ne pričakovali in jih zares ni najti v staroklasičnih jezikih, pa začno v romanskih jezikih nastopati zmerom češče, zlasti odkar je latinščina postala edini učeni in sosebn šolski jezik. In te, ne pa stare tvorbe na *-icus* so postale vzgledne za slovanske tvorbe na *-ični* (*-yczny*), *-ičeskij* (*-ičký*); zategadelj bo tudi zastonj in nepotrebno, brbati v besednjakih po zares starolat. samostalnikih na *-ica* (= *ika*). Že iz navedenih primerov se razvidi, da pristopa novejši *-icus* zlasti k samostalnikom na *-ista*, ki mu stoje na strani samostalniki na *-ismus*.

Drugo obrazilo, s katerim hoče Tominšek zameniti naš starejši *-ični*, je obrazilo *-ski*, ki slove *-ški*, če se končuje podstava na *-g*: filološki, zoološki, geološki, psihološki, fizijološki, pedagoški. Kar pa velja za to v severnih slovanskih jezikih, to hoče imeti tudi naša slovenščina: Kjer ima namreč poljščina *-giczny*, češčina *-gický* (prim. *g*), ruščina *-gičeskij*, tam imamo tudi mi *-gični*; torej ne filološki, zoološki, geološki itd., ampak filologični, zoologični, geologični, psihologični, fizijologični, pedagogični. Toda pisatelj „Antibarbarov“ zahteva takega obrazila zlasti še pri samostalnikih na *-ija* in pri samostalnikih na *m*, *n*, *t*, *d*, *f*. Zategadelj piše: kemijski, geometrijski, stereometrijski, historijski, utopijski, olimpijski, astronomijski, anarhijski, analogijski, dinamski, sistemski (poleg sistemni), problemski, mehanski, organski, higijenski, geografski, orografski (toda geografijski); teoretski, estetski, demokratski, aristokratski, patetski, analitski, parasitski, metodski, protestantski (ali protestantovski). Od njegovih tvoreb samo ne spadajo sem: prozajski, narejeno iz proza z naslombo na prozajičen, to iz prozajik (*prosaicus*) po *poeticus*. Tudi asocijacijski ne podaje tujega pridevnika, ampak je le določilno

ime sklopljenine Associations-; enako odgovarja spontan^{ski} le nemškemu spontan in ne lat. spontaneus, ter je torej na isti stopinji kakor monotonski (monoton). Dalje je črtati narodska imena, kakor romanski (narejeno kakor germanski, španski) in pa lakonski „Lacoenus“, in po teh tudi protestant(ov)ski. Ako se o mnogih tvorbah na *-ični* trdi, da slone na „fantastičnih ali umišljenih samostalnikih“, velja to zlasti o tvorbah Tominšekovih; razložek je le ta, da so zadnje prav mlade in ne sezajo dalje v prošlost kakor deset let. Kaj neki naj rečemo samostalniškemu deblu teoret-, harmon-, patet-? In kako naj izražamo tuji pridevnik heroicus? Vendar ne herojski namestu herojičen? Če natančneje pazimo na tvorbe na *-ski*, vidimo, da so v njih podani ne tuji pridevniki, ampak tuji adjektivirani samostalniki. Gotovo je razlika med anarhijski (Anarchie-) in pa med anarhičen (anarchistisch, den Anarchismus betreffend), med organski (Organs-) in pa med organični (organisch). Z obrazilom *-ski* moremo zaznamovati določilna imena nemških sklopljenin, in to navadno samo tedaj, kadar izražajo osebe. Zategadelj bomo smeli reči za Protestantenbewegung, Aristokratenwirtschaft prav po naše protestantovsko gibanje, aristokratsko gospodarstvo; toda kaj drugega je protestantična šepernost, aristokratična malopridnost. Tukaj nimamo vselej v oku oseb samih, ampak to, kar se spaja z osebami. Oseba, dostojnost, urad je akademični, le izredka je akademiška (od akademik). Oseba se navadno skriva za stvarjo; zato pravimo geografični in ne geografski, pedagogični in ne pedagoški. Geografični zavod (geographische Anstalt) je ustanovljen ali bi vsaj moral biti ustanovljen zavaljo geografije ali zemljepisja, ne pa zavaljo geografov ali zemljepiscev; oseba teh zadnjih bi se morala zapostavljati stvari ali znanosti sami. Pedagogi naj izdajejo vzgojeslovju, ne pa svojim osebam odmenjeni letnik, torej pedagogični letopis, ne pa pedagoški letopis. Enako naj filologiji odmenjeni časopis prinaša filologična dela, to je dela s filologičnega polja, ne pa dela filologov kot takih.

Tudi v tem oziru se slovenščina kolikor moči natančno strinja s severnimi slovanskimi jeziki, kakor sem že namignil. K zgoraj omenjenim Tominškovim tvorbam hočem, ker tiči tudi pri nas v obrazilu *-n-*, navesti dotične primere iz poljščine, kakor so: chemiczny, jeometryczny, stereometryczny, historyczny, prozaiczny, astronomyczny, akademyczny, anarchi-

czny, analogiczny, dynamiczny, systematyczny, problematyczny, mechaniczny (ker to ni naravnost iz *mêchanê*), organiczny, harmoniczny (toda od harmonja — harmonijny), higjeniczny, jeograficzny, orograficzny, jeologiczny, topograficzny, teoretyczny, estetyczny, demokratyczny, arystokratyczny, patetyczny, analityczny, metodyczny. Olimpisch se izraža z olimpijski in olympicki. Iz navedenega je razvidno, da se k severnoslovenskemu obrazilu tudi tukaj prilega naš *-ični*, kakor smo pisali splošno do najnovejše blodnje.

Celo naši novotarci prenašajo deloma obrazilo *-ični* ter je uporabljajo tam, kjer Poljaki svoj *-iczny*, Čehi svoj *-ický* in Rusi svoj *-ičeskij*. Iz tega smemo sklepati, da smemo naš *-ični* rabiti ne samo tedaj, kadar stoji zanj tuji, če tudi le iz kulinarčne latinščine posneti *-icus*, bodisi tako narejeni pridevnik pravilen ali pa le po analogiji zveržen. To obrazilo je za naš knjižni jezik edino opravičeno, kakor je bilo, preden so vpeljali svojo mešanico naši jezikobrodci. Tudi v bodoče nam bo torej pisati estetično-kritična razprava in filologično-kritično raziskavanje namesto estetsko-kritska razprava in filološko-kritsko raziskavanje.

Zgoraj sem omenil nekaj primerov, kako se ravna z nekaterimi tujimi pridevniki, ki nimajo obrazila v latinščini *-icus*, v nemščini *-isch*: monotonski iz n. *monoton*, spontanski iz n. *spontan*. Pri prvem zahteva Tominšek po pravici obrazilo *-ski*, ker bi dvojni *n* (končni *n* debela in začetni *n* sufiksa) dal pri nas en sam edini *n*. Težavnejše je kajpada vprašanje, kako narediti iz takega pridevnika samostalnik, ker bi samostalniška končnica *-nskost* bila nezaslišana. V tem primeru ne preostane drugega, kakor da sežemo nazaj k tvorbi s starim *-ънъ* ter pravimo *monotónost*, *spontánost*.

Ko slovenimo tuje pridevnike kakor antik, barok, analog, reciprok, zahteva Tominšek, da naj ohranimo goltnik. Če pa vidimo, da pravi narod za ledik tudi ledičen (ledičen fant, ledičen stan, ledična dekle), potem smemo pač tudi v naših primerih preminjati goltnike v šumevce: baročen, antičen, analožen, reci pročén. Tako se da vsaj ločiti antique kot pridevnik ženskega spola od samostalnika antika (n. antique in die Antique).

